

Ludo Štúr

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ NOVINY

Ročník 35
23/2020
6. jún 2020

Cena 0,60 €

ZALOŽIL ĽUDOVÍT ŠTÚR 1. AUGUSTA 1845

VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

SPOVEDNÉ TAJOMSTVO
SPISOVATEĽA PETRA VALA
Strana 4.

TÚŽBOU NAŠINCOV
JE MAŤ NEHNUTEĽNOSŤ
Strana 5.

ZOO V BRATISLAVE MÁME
PRESNE ŠEŠŤDESIAT ROKOV
Strana 6.

VEĽKÁ MIEROVÁ ZMLUVA
Z MALÉHO TRIANONU
Strana 8.

UHORSKÁ KORUNA
GRÓFKY BAGREJEVOVEJ
Strana 10.

SLOVO O SLOVENSKU

Po dlhých týždňoch zdanlivej nehybnosti sa Slovensko začína prebúdzat' k čoraz viditeľnejšiemu pohybu. Slogan Zostaňme doma sa zmenil na heslo Budme zodpovední. Ak sa obzrieme na obdobie nútenej izolácie verejnosti od väčšiny verejných priestorov, zistíme, že mnohí doma nezostávali, no neznamena to zároveň premisu, že boli aj nezodpovední. Naopak, boli možno práve zodpovednejší sami voči sebe, keď nerezignovali na zdravý pohyb v prírode. Ten celkom zakázaný nebol, našťastie. Tisíce rekreačných cyklistov robili pre svoje zdravie to najlepšie, čo mohli. Boli aj dobrým príkladom pre tých, čo im iba potichu závideli, lebo sa bicyklovať z rôznych dôvodov nemohli. Hneď po otvorení obchodov prudko stúpol predaj bicyklov na celom Slovensku.

Zaplnili sa aj vonkajšie športoviská, určené na rekreačné aktivity. Telocvične v prírode nahrádzajú zatiaľ ešte stále zatvorené interiérové posilňovne, a je to v poriadku. Parky, lesoparky, turistické chodníky, cesty pre cyklistov a korčuliarov aj tenisové kurty sú vyťažené nadmieru, čo je dôkazom toho, že naši sa hýbať chcú a budú. Rekreační športovci čakajú na letné počasie, aby mohli začať plávať v jazerách a pýtajú sa, kedy budú otvorené aj vonkajšie bazény. Iste, nie všetci prekonajú štátom nariadené pestovanie pohodlnosti, lenže „gauching“, teda ležanie na gauči pri televízore, telu ani psychike veľmi neprospieva. Následkom je priberanie na váhe a zlenivenie mysle, čoho sa dá zbaviť len pri pevnej vôli.

Odborníci upozorňujú, že Európa už vyše dvadsať rokov trpí na pandémiu diabetu. Je to smrteľná kombinácia dvoch rozšírených chorôb. Ide o diabetes mellitus, teda cukrovku druhého typu, a chorobnú obezitu. Sú to civilizačné choroby, spôsobené nesprávnym životným štýlom. Ich následky pri neliečení sú fatálne. Lekári diabetológovia už vyhlásili, že ich ambulancie sú preplnené. Dieťa pri cukrovke aj obezite je dôležité, ale rovnako dôležitý je aj zdravý pohyb v zdravom prostredí. Našťastie, už si ho môžeme dopriať neúrekom a nemusíme sa skrývať pod rúskom ilegality. Takže, do hýbania, priatelia!

Roman KALISKÝ-HRONSKÝ

Predseda parlamentu Boris KOLLÁR navštívil Maticu slovenskú v Martine Financovanie ustanovizne je nedostatočné

Matej MINDÁR – Foto: NR SR, SNN

„Financovanie Matice slovenskej je biedne a hanbou národa,“ uviedol predseda Národnej rady SR Boris Kollár (SME RODINA) počas svojej návštevy na pôde Matice slovenskej koncom mája. Ako druhý najvyšší ústavný činiteľ ocenil úsilie všetkých matičiarov, združených v miestnych odboroch, pri posilňovaní slovenských tradícií, kultúry a vedy. Vo svojom príhovore kritizoval výšku štátnej dotácie, ktorú označil za biednu. Počas svojej návštevy si v druhej budove MS prezrel ukážky matičnej činnosti.

Predseda MS Marián Gešper predstavil predsedovi Národnej rady SR Borisovi Kollárovi dejiny ustanovizne, portréty predsedov a správcov MS, ako aj najkrajšie slovenské kroje a historické uniformy zo Šatnice MS. Za prítomnosti predsedníctva ustanovizne a médií mu odovzdal aj knižné dary z matičného vydavateľstva.

■ NÁVRAT KU KOREŇOM

Riaditeľ Archívu MS Pavol Madura prezentoval vzácne vyšívané historické Stanovy MS. „Je to pre nás veľká česť, že ústavný činiteľ a predseda NR SR navštívil Maticu slovenskú, čo vnímame ako návrat k slovenským štátoformám koreňom. Členovia a funkcionári MS boli zároveň funkcionármi Slovenskej národnej rady, preto je tento návrat štátu k Matici slovenskej o to symbolickejší, čo je veľmi dôležité pre súčasnú dobu a podporu národnej a občianskej spoločnosti,“ uviedol predseda MS Marián Gešper.

Rokovanie delegácií MS a Národnej rady SR sa zameralo na predstavenie dejín a činnosti ustanovizne, ako i na jej celkový význam pre slovenský národ. V rozhovoroch sa dotkli aj témy tzv. Národného pokladu. V delegácii MS boli prítomní predseda MS Marián Gešper, správca MS Maroš Smolec, predseda Dozorného výboru MS Štefan Martinkovič, prvý podpredseda MS

Predseda NR SR Boris KOLLÁR počas návštevy ustanovizne v Martine ocenil úsilie a nadšenie všetkých matičiarov a položil kytice k bustám svojich predchodcov – predsedov SNR J. M. Hurbana a M. Dulu.

Marek Hanuska, druhý podpredseda MS Marek Nemec, primátor mesta Martin Ján Danko a primátor mesta Partizánske Jozef Božik. Na záver v Parku sv. Cyrila a Metoda predseda Národnej rady SR Boris Kollár položil kytice k bustám svojich predchodcov Jozefa Miloslava Hurbana a Matúša Dulu, ktorí ako predsedovia Slovenskej národnej rady boli zároveň aj zakladajúcimi členmi Matice slovenskej. Vo svojom príhovore ocenil úsilie a nadšenie všetkých členov miestnych odborov Matice slovenskej. „Bez ich zapálenia pre prácu a ich entuziazmu by činnosť Matice nebola taká, aká dnes je. Pevne verím, že ich nadšenie pre slovenskú

históriu, kultúru, pre naše tradície im vydrží aj do budúcnosti, a v tomto im chcem vyjadriť svoju plnú podporu.“ Pripomenul tiež, že práve vďaka Matici slovenskej sa Slovákom podarilo v 20. storočí sformovať sa na moderný európsky národ, ktorého emancipačné snaženie bolo završené v roku 1993 vznikom samostatnej Slovenskej republiky.

■ HVIEZDNE AJ ZLÉ ČASY

Predseda Národnej rady SR ďalej skonštatoval, že Matica slovenská mala počas svojej činnosti svoje hviezdne obdobia, ale mala aj svoje pády. „Áno, nebolo to pekné, keď táto inštitúcia robila politiku. Treba jasne ľuďom odká-

zať, že nové vedenie Matice slovenskej politiku nerobí. Neutiekajú sa k žiadnej politickej strane ani k nezmyselnému nacionalizmu.“ Počas tlačovej konferencie padla aj otázka týkajúca sa financovania Matice slovenskej zo strany štátu. „Veľmi ma mrzí, že Matica slovenská sa stará o tisíce detí, stovky kultúrnych ustanovizní, folklórne súbory, a takto biedne ju financovať je hanba slovenského národa!“ Predseda MS Marián Gešper sa tiež vyjadril k Národnému pokladu. „Matica slovenská bola rovnako poškodená ako mnohé iné subjekty. Bohužiaľ, za danú vec zodpovedala Nadácia Matice slovenskej, ale jeho kovová časť je bezpečne uložená v trezore matičnej budovy a obrazy sú momentálne vystavené v priestoroch budovy Slovenského rozhlasu.“

■ OBRANA MATICE

„Matica slovenská zohráva dôležitú úlohu aj dnes, keď je jej cieľom budovať predovšetkým v mladých ľuďoch vzťah k našim dejinám a k našej kultúre, čo pokladám za nesmierne dôležité. Som rád, že na Slovensku máme takúto inštitúciu, ktorá sa venuje deťom, edukuje ich a zároveň svojou činnosťou podporuje folklór a divadelníctvo. Teší ma, že som tu dnes mohol byť. Budem brániť túto najstaršiu slovenskú národnú ustanovizu,“ dodal na záver B. Kollár.

3 OTÁZKY PRE:

slavistku Katarínu SEDLÁKOVÚ, prekladateľku a bulharistku

S Bulharskom máme spoločné slovanské korene

• Vyštudovali ste slavistiku s orientáciou na bulharistiku. Kam ste smerovali ďalej?

Pracovala som na Filologickej fakulte UMB v Banskej Bystrici, kde som vyučovala bulharčinu, neskôr som pracovala na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Bulharsku. Momentálne sa venujem prekladateľskej činnosti. Okrem divadelných hier bulharských dramatikov, ktorí sa hrávajú na slovenských profesionálnych a ochotníckych javiskách, sa mi v spolupráci s Vydavateľstvom Spolku slovenských spisovateľov podarilo obnoviť tradíciu knižných vydání prekladov bulharských autorov do slovenčiny. Za účasti bulharských umelcov žijúcich na Slovensku (výtvarníčky Radostiny Doganovej a hudobného skladateľa Konstantina Ilievského) pripravujeme multižánrové kultúrne podujatia pre

širšiu slovenskú umeleckú verejnosť, priateľov obrazov, hudby a pekného slova.

• Ako vnímate bulharské pobrežie, ktoré radi navštevujú mnohí Slováci?

Názov Slnecné pobrežie kontrastuje s pomenovaním Čierne more, akoby ho zámerne chcelo prežiarit svetlom, teplom a pohostinnosťou, s ktorou víta svojich návštevníkov. Podobne ako Zlaté piesky, pripomínajúce rozsypané zrnká zлата po pobreží, slnecné lúče zaplavujú čiernomorské pobrežie v Bulharsku od mája do polovice októbra. Slováci však iste poznajú aj tamjšie iné atraktívne destinácie a pamiatky.

• Ako je to v spriatelnenom Bulharsku s ich slovanstvom, tradíciami a európanstvom?

Bulharská duša je unikátnou zmesou tráckeho, slovanského a prabulharského etnika, oscilujúceho medzi kultúrami Európy a Ázie, helénskymi a románskymi vplyvmi, pohanskými a kresťanskými ideami. Spod nánosov dejín vedú pevné slovanské korene, ktoré spájajú Východ a Západ, Bulharov a Slovákov do jedného spoločného chora či karičky.

Odkaz našej spoločnej slovanskej minulosti a cyrilo-metodskej tradície cítiť v Bulharsku na každom kroku — od historického sídla Preslav, kde sa uchýlili žiaci Cyrila a Metoda, naprieč storočiami až po cyriliku, ktorá sa na území Bulharska používa dodnes. A hoci v minulosti boli naše vzájomné vzťahy vystavené mnohým skúškam, prítomnosť potvrdila, že len spoločne môžeme prispieť k láskavejšej budúcnosti Európy.

Roman KALISKÝ-HRONSKÝ

V SNN 24/2020
SI PREČÍTATE

- Národovec Jozef PROKEŠ: Za národné záujmy sa dosť často skrývajú osobné ambície
- V zápase o druhú demokratickú Slovenskú republiku sa zaslúžila aj Matica slovenská
- Cisársko-kráľovský astronóm a jezuita Maximilián HELL sa narodil pred tristo rokmi

Objem európskych financií na pomoc národným ekonomikám nemá obdobu Ozdravný plán obnovy po koronakríze

Ján ČERNÝ – Foto: ZATL

Takmer šesťdesiat percent občanov Únie priznáva, že od vypuknutia pandémie čelí finančným ťažkostiam. A takmer sedemdesiat percent opýtaných si zas v prieskume samotnej Únie želalo silnejšiu úlohu EÚ, aby mala viac kompetencií v boji proti krízam. Brusel reaguje.

Predstaviť Európskej únii Ursula von der Leyenová zverejnila svoju „vlajkovú loď“ v boji proti následkom koronakrízy. Je to návrh ozdravného plánu pre európsku ekonomiku, balík pod názvom „EÚ ďalšej generácie“ (Next generation EU). Nový návrh dlhodobého rozpočtu EÚ na roky 2021 – 2027 je najnovšie doplnený o bezprecedentný ozdravný plán hospodárskej obnovy Únie po pandemickej kríze. Ide o sedemsto-päťdesiat miliárd eur navyše, čím sa celkovo šplháme až k astronomickej sume 1,85 bilióna eura.

■ ROZBEH EKONOMIK

Tento nový súbor grantov a pôžičiek má slúžiť na reštart európskej ekonomiky práve tak ako národných

ekonomík. Únia si na to požičia za výhodných a dlhodobých podmienok na finančných trhoch, vďaka čomu sa nezvýši rozpočtový deficit samotných členských štátov. Zatiaľ je to „iba“ návrh, ktorý je na stole a začína sa o ňom diskutovať. Aj Slovensko stojí pred náročnými rokovacími medzi členskými štátmi o tom, ako bude finálna dohoda vyzeráť. Potrebujeme totiž takúto dohodu a potrebujeme ju čo najskôr. V polovici júna by sa o tejto téme mali v Bruseli rozprávať prezidenti a predsedovia vlád členských krajín spoločenstva.

Kým proti návrhu Ursuly von der Leyenovej vystupuje napríklad Rakúsko či Švédsko, za jeho prijatie je celý blok V4, výdatne podporovaný napríklad Talianskom a Španielskom.

Za je aj Nemecko a Francúzsko. Podporovatelia návrhu zastávajú názor, že treba oživiť každú národnú ekonomiku, keďže dodávateľsko-odberateľské prostredie v Európe je tak nastavené, že funguje bez ohľadu na hranice štátov. A ak v jednom zo štátov Únie budú pretrvávajúť ekonomické problémy, prenesú sa rýchlo aj inde, prípadne zabrzdia možný rast ekonomik v iných štátoch. Toho sú si vedomí najmä v Paríži a v Berlíne.

■ PROFIT PRE SLOVENSKO

Z pripravovanej pomoci je pre nás v hre dodatočných päť až osem miliárd eur. A to už po odpočítaní nášho príspevku, teda ide o sumu takpovediac „v čistom“. V rámci V4 by to mohlo byť dokonca najviac

Európski lídri počas pandémie Covidu-19 rokujú online cez internet. Európskej akcie schopnosti pomáhať členským štátom to napokon pomohlo...

v pomere na počet obyvateľov. Musíme tieto peniaze efektívne využiť, stihnúť ich vyčerpať na zmysluplné reformy, medzi aké patrí napríklad aj stratifikácia, výstavba a modernizácia nemocníc, vyššia miera sebestačnosti v dostupnosti zdravotníckeho materiálu a mnohé iné. To je naša domáca úloha.

Európska komisia zo svojho pohľadu navrhuje vytvorenie fondu obnovy v hodnote ďalších sedemsto-päťdesiat miliárd eur, ktorého cieľom bude pomôcť ekonomike Európskej únie počas obdobia recesie vyvolanej pandémie koro-

navírusu. Informoval o tom aj eurokomisár pre hospodárstvo Paolo Gentiloni. Podľa neho ide o krok, ktorý je „európskym bodom obratu pri zvládání bezprecedentnej krízy“. Návrh na vytvorenie fondu obnovy prichádza v čase, keď sa najväčší obchodný blok na svete dostal do najhlbšej recesie v histórii, keďže vplyv koronavírusu poškodzuje všetky hospodárstva. Taktiež už všetky členské krajiny EÚ porušili pravidlá v oblasti deficitu v dôsledku výdavkov na to, aby udržali v chode systémy zdravotníckej starostlivosti a zachovali firmy a pracovné miesta.

Nelegálny odpad je časovaná bomba pre celú krajinu Slovensko zamorujú čierne skládky

Roman KALISKÝ-HRONSKÝ – Foto internet: bratislava24.sk

Slovensko zamorujú tisíce nelegálnych skládok odpadu, mnohé kontaminované jedmi. Najvypuklejšia je aktuálna situácia pri hlavnom meste, kde boli zamorené už aj spodné vody. Už v januári tohto roka Občianske združenie (OZ) Triblavina na sociálnej sieti uviedlo, že polícia zasahuje v Ivanke pri Dunaji na nelegálnej skládke, odkiaľ sa mal vozit' predrvený odpad na diaľnicu D4. Firma, ktorá odpad spracovávala, je podľa združenia v konkurze.

„Polícia konečne zareagovala na trestné oznámenie, ktoré sme podali na nelegálne ukladanie odpadu na prenajatých pozemkoch v Ivanke pri Dunaji,“ spresnilo OZ Triblavina. Na mieste bol vraj najskôr nelegálne vyťažený štrk až pod hladinu podzemnej vody a následne tam bol nasypán odpad. Ďalší odpad vozili z celej Bratislavy a predávali ho na diaľnicu D4 ako recykliat.

■ ČIERNA SKLÁDKA

To bolo v januári. V máji sa na mieste objavili predstavitelia vlády, lebo odpad z nelegálnej skládky

v Ivanke pri Dunaji v okrese Senec v katastrálnom území časti Farná znečistil podzemné vody. Na čiernu skládku dlhodobo upozorňovali viacerí obyvatelia, napriek tomu dodnes tento problém nebol vyriešený. Minister životného prostredia Ján Budaj a minister vnútra Roman Mikulec spoločne podali vyhlásenia k nelegálnej skládke odpadu pri Ivanke pri Dunaji. „Bojom proti environmentálnej katastrofe, ktorá sa v podzemnej vode našla. Argumentoval živým vyšetovaním. „Znečistenie sa nameralo a je veľmi vážne. Šokovalo ma však zloženie jedov, ktoré sa na tejto skládke

zaoberať, aby si vykonávali svoju prácu zodpovedne, pretože toto nie je vec, ktorá by sa stala z jedného dňa na druhý. Išlo o dlhodobú a vedomú činnosť a ja budem dôrazne žiadať, aby bola vyvedená zodpovednosť,“ vyhlásil minister Roman Mikulec.

■ ZAMORENÉ VODY

Minister životného prostredia povedal, že nemôžu nateraz zverejniť presne, čo sa v podzemnej vode našlo. Argumentoval živým vyšetovaním. „Znečistenie sa nameralo a je veľmi vážne. Šokovalo ma však zloženie jedov, ktoré sa na tejto skládke

Výstavba diaľničného obchvatu cez rieku Dunaj

objavili,“ povedal s tým, že ide v tomto prípade o ohrozenie zdravia a znečistenie podzemnej vody, ktorá je na Žitnom ostrove a je tak „pokladom“ pre celé Slovensko. Budaj chce, aby Slovenská inšpekcia životného prostredia (SIŽP) presondovala aj okolie skládky a zistila, ako a kde sa šíri znečistenie. Ako podotkol, envirokriminalita tu netrvala rok. „Musel tu byť súčinný rad úradníkov, ktorí to prikrývali,“ vyhlásil Budaj s tým že chcú dosiahnuť, aby bola vyvedená aj osobná zodpovednosť.

Občianske združenie (OZ) Triblavina informovalo o tom, že jeho čle-

novia na skládku tri roky upozorňujú a pred rokom podali trestné oznámenie. Ako oznamovateľ trestnej činnosti skládkovania nepovoleného odpadu boli členovia združenia nahliadnuť do spisu priamo u vyšetrovateľa. „Ten dostal do rúk posudok, ktorý jednoznačne preukázal znečistenie podzemných vôd následkom zakopaného odpadu. Koncentrácia karcinogénnej látky benzo(a)pyrén dvadsaťsedemkrát prekračuje povolený limit,“ povedala predsedníčka združenia Michaela Seifertová.

■ OHROZENÝ ŽITNÝ OSTROV

Oblasť skládky Farná je podľa posudku možné charakterizovať ako vysoko riziková. Vysoká priepustnosť štrkopiesčitého komplexu v mieste skládky zemin a odpadu umožňuje prienik znečistenia z územia skládky, jeho šírenie ďalej do územia smerom k Malému Dunaju a na Žitný ostrov a ohrozenie zdrojov podzemných a povrchových vôd. Otázka znie, dokedy nám ešte budú zločinci bez- trestne zamořovať zem a vodu, naše najväčšie bohatstvo.

VŠIMLI SME SI

Je to už pár pekných rokov, možno aj vyše tri desaťročia, čo som bol na hrade Likava. Nikoho nikde, len chabé kovové lešenie pri vstupnej bráne a oči kolúce vybetónované časti v dominantnej hranolovitej veži, ktoré by dnes zrejme pamiatkari zavrhlí na prospech prírodného muriva z kameňa...

Striebro aj zlato z Likavky

Poklad z Likavy sa po vyčistení, roztriedení a ďalšom odbornom spracovaní a posúdení stane súčasťou novovzniknutej expozície archeológie v Liptovskom múzeu v Ružomberku, ktorú otvorili len nedávno.

Vtedy to však bol výkon na obdiv! Aj som blahorečil tých, čo sa ešte len púšťali do obnovy tej časti skalnej pevnosti, ktorej dnes hovoria Huňadyho veža a je v nej pre návštevníkov, čo sem prikvitnú po červenej turistickej značke od „vyrezávanej“ ružomerskej železničnej stanice, historická expozícia Z dejín hradu a hradného panstva. V tom čase nijakej vyznačenej trasy nebolo, a tak som dosť dlho blúdil popri strmých skalinách a vysokých ihličnanoch, zaciľujúcich ruiny, kým som sa do hradu dostal. Hľadal som v duchu okienko, odkiaľ spoza mreží hľadel na okolitý kraj pod Chočskými vrchmi „junák väzeň: či Tatra už kopnie? Či sa háj už mladí?“ A dumal pritom, ako prišiel Samo Chalupka na to, že terčovského zbojníka držali drábi v árešte práve tu? Dejepisť by sa azda aj sporiť, že rákociovský zverbovanec tu mohol „v chládku“ pobudnúť, veď jedno z tých protestantských kniežat Likavu aj rozumilo, a ktovie kadiaľ sa Jánošík s Uhorkom ponevierali, keď umkli zo zámku v Bytči... Teraz však majú historici novú dobrú tému. Na diviakmi rozrytých úbočiach pod hradom našli nedávno dajakí Liptovom sa túľajúci manželka poklad. Kance či bachyne s lanštiakmi sa premenili na archeológov a z večitých hlin vyryli džbán dukátov, a keďže pred strieborníakmi aj zlatkami dávajú prednosť červíakom, nechali všetko tak a ponúkli masné nálezné tej dvojici, čo tadiaľ len tak špacirovala. A, predstavte si, ten párík výnimočný objav oznámil na príslušných miestach. Preto mohol odborník z Krajského pamiatkového úradu v Žiline Martin Furman nedávno konštatovať, že nevšedný poklad 1867 strieborných denárov, dva zlaté dukáty aj jeden groš môžu súvisieť s vypálením hradu Likava v roku 1527. A možno ich tam ukryl dajaký hŕbný chlapec – pravda, o dajakých dvesto rokov neskôr... Vedieť to, tak sa okolo Likavy motám oveľa dlhšie aj častejšie!

Text a foto: Emil SEMANCO

Bardejov zapísal do Zoznamu dedičstva UNESCO pred dvadsiatimi rokmi

Jedinečná mestská pamiatková rezervácia

Historická časť Bardejova patrí medzi najkrajšie na Slovensku. Už v päťdesiatych rokoch minulého storočia bola vyhlásená za mestskú pamiatkovú rezerváciu. Obnova meštianskych domov na námestí sa začala v sedemdesiatych rokoch. Za ich úspešnú rekonštrukciu získal Bardejov už v roku 1986 Európsku cenu – Zlatú medailu udelenú medzinárodným kuratóriom nadácie Icomos pri UNESCO.

Do zoznamu Svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO zapísal Bardejov 2. decembra 2000 s tým, že popri historickom jadre sa tam dostalo aj Židovské suburbium. V samotnom historickom centre išlo o rekonštrukciu starých meštianskych domov na Radničnom námestí, Baziliky minor svätého Egidia a mestskej renesančnej radnice. K nim pribudli aj zrekonštruované bašty a hradobné opevnenia, ktoré patria k najzachovalejším v Európe.

Rekonštrukcia Bardejova sa však neobmedzila iba na historické centrum mesta. Objekty Židovského suburbia sa dlhodobo využívali ako skladové a predajné priestory železiarstva, a preto sa jeho údržba a oprave nevenovala požadovaná pozornosť. Tá sa vlastne začala až spomínaným zápisom do zoznamu Svetového dedičstva. V areáli, vzdialenom od historického centra mesta, sa zachovali najcennejšie rituálne stavby – synagóga, dom zhromaždenia, rituálneho kúpeľa (mikve) s expanznou vežou a kotoľnou, budova školy (dom štúdia bet hamidraš). Nezachoval sa objekt rituálneho bitúku.

ČO INÍ NEPÍŠU

Mestská pamiatková rezervácia v Bardejove patrí množstvom pamiatkových objektov k najpočetnejším a najkrajším na Slovensku a starostlivosť mesta o ich obnovu sa rozhodujúcim spôsobom pričinila o to, že ju už pred dvadsiatimi rokmi zapísal do Zoznamu svetového prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO.

Ako sme sa mohli presvedčiť pri návšteve a výklade sprievodcu Pavla Hudáka, zďaleka nie všetky objekty sa už dočkali potrebnej rekonštrukcie. Za komplexnú stavebnú obnovu a reštaurovanie objektu Starej synagógy získali Bardejovčania v roku 2016 ocenenie Kultúrna pamiatka roka. Projekt bol financovaný z grantov Islandu, Lichtenštajnska a Nórska prostredníctvom finančného mechanizmu EHP a zo štátneho rozpočtu SR. Podarilo sa vynoviť interiér synagógy, malú študovňu, hlavný modlitebný priestor a ženskú galériu. Hlavný modlitebný priestor s deviatimi klenbami, pokrytými ornamentálnou maľbou v maurskom štýle, vyniká artefaktom, ktorý tvorí hebrejská dedikčná tabuľa. Uprostred modlitebnej sály sú štyri piliere s vyvýšeným pódiom (bima), kde pôvodne stála schránka s Tórou. Pamätník holokaustu pred vstupom do suburbia a zrekonštruovaná synagóga dodávajú tomuto miestu pôvodné genius loci. To však má celé toto stredisko horného Šariša, ktoré mnohí jeho obdivovatelia považujú právom za najkrajšie mesto Slovenska.

Marián ŠIMKULIČ

Pandémia a choroba systému

Lukáš PERNÝ

Pandémia ukázala skutočnú podstatu systému, v ktorom žijeme. Žiaľ, po mnohých očakávaniach sa myšlienka, že koronakríza zmení ľudí, že ľudia začnú byť viac spolupatriční a solidárni, že sa otvoria možnosti nových spoločenských vízií, že sa začne riešiť bytová otázka, potravinová sebestačnosť, štátne vlastníctvo strategických podnikov a napokon že sa ľudia zamyslia nad zmyslom svojich životov, sa zatiaľ (!), ukázala ako naivná. Realita je, žiaľ, taká, že namiesto nových myšlienok o alternatívnych konceptoch spoločnosti sa diskurz v mainstreamových médiách opätovne obracia smerom k stabilizácii liberálno-trhového modelu spoločnosti. A to ešte donedávna bola v hre možnosť znárodňovania strategických podnikov (a to dokonca v západných krajinách, ako sú Francúzsko, Nemecko či Taliansko). Namiesto otázok, ako dosiahnuť trvalo udržateľný model spoločnosti, ako dosiahnuť zamestnanosť

a predísť následkom novej industriálnej revolúcie sa naše hlavnoprúdové médiá zamerali opäť len na to, kedy budú otvorené supermarket, a na to, ako transformovať trh z kamenných predajní do online priestoru, teda ako zachrániť konzum, spotrebu a neoliberálny kapitalizmus. Namiesto tvorby nových vizionárskych koncepcií sa opätovne otvárajú jednorazové filantropické/charitatívne modely riešení problémov, ktoré iba predlžujú agóniu. Namiesto toho, aby sa naši režimoví umelci zamysleli nad tým, že ich voľný trh v čase krízy neuživí, a aby uznali, že sú odkázaní na štát, ktorý tak nenávidia, bez štipky sebakritiky začali tí istí, ktorí štát nenávidia, pýtať od štátu podporu. Ľuďom, ktorí ovplyvňujú diskurz, záleží viac na otvorených supermarketoch ako na poučení z tejto krízy. A tak sa opäť dostávame do postapokalyptického budovania nového konzumného amerického

sna, rozšíreného na online predajne, predaj z okienok či rozvoz tovarov. Táto kríza, ktorá bola istým znamením „zhora“, mala ľuďom ukázať, že trhové myslenie nedokáže vyriešiť štrukturálne problémy trhových ekonomík a že v krízových situáciách ideológia neoliberalizmu absolútne zlyháva (príkladom je totálne zlyhanie zdravotníctva v USA). Napokon, bol to štát, od ktorého žiadali paradoxne pomoc tí, ktorí ním pohrdali, a bol to štát, ktorý napokon aj napriek chabým možnostiam celú situáciu v núdzovom režime koordinoval (nie trh, nie voľný obchod). Všimá si to aj slovin-ský filozof Slavoj Žižek: „Kto by si bol pomyslel ešte pred pol rokom, že Borisa Johnsona napadlo aspoň dočasne znárodniť britské železnice? Kto by si bol pomyslel, že dokonca sám Trump bude uplatňovať zákon o riadení obrannej

KOMENTÁR

tvorby tak, aby súkromným podnikom prikazoval, čo majú vyrábať. Nie je toto krutá irónia... Dnes už nie je problémom len všeobecná zdravotná starostlivosť v USA. Potrebujeme doslova, a chápem, že to môže znieť divne, niečo ako globálny systém zdravotného zabezpečenia.“ A teraz, podobne, ako to bolo v roku 2008, následky nefunkčnosti voľného trhu v krízových situáciách má opätovne riešiť štát? Následky koronakrízy mali jasne ukázať, že každá spoločnosť potrebuje na stabilitu určité prvky riadenia a etatizmu, ktoré Hayekova, Friedmanova a Misses-ova ideológia neoliberalizmu popiera. Noam Chomsky reaguje na súčasnú situáciu podobne ako Žižek: „Ľudské životy má na svedomí neukojiteľná ziskuchtivosť... Podľa neoliberalnej doktríny, ako nás učil Milton Friedman a ďalší neoliberalní evanjelisti, úlohou manažmentu korporácií je maximalizácia ziskov. Akákoľvek odchýlka od tejto morálnej povinnosti by podľa nich podkopávala základy civilizácie...“ Chomsky poukázal v rozhovore aj na to, že so vzniknutou situáciou sa vyrovnali lepšie iba tie spoločnosti, ktoré nepatria do radikálne neoliberalného tábora (uvádza príklad Kuby s jej excelentným zdravotníctvom). Žižek zase pripomenul, že východiskom z krízy je efektívny štát, ktorý má moc zasahovať do trhu,

organizovať zdravotníctvo, je podporený zhora medzinárodnou spolupracou a zdola lokálnou mobilizáciou. Žiaľ, deje sa opak, a mnohí to zase raz nepochopili. Opätovne rozmýšľajú v dimenzii termínov „ponuka — dopyt“ a „oživenie ekonomiky“ (rozumej generovanie zisku, nakupovať, nakupovať, nakupovať). Lenže história nám dokazuje, že spoločnosť, ktorej záleží viac na nakupovaní než na dobrých medziľudských vzťahoch, sociálnej spravodlivosti a dôstojnom živote pre každého občana, je definitívne odsúdená na zánik. A tak aj napriek tomu, že bolo dosť času na premýšľanie o nezmyselnosti trhového fundamentalizmu, mnohí sa opätovne iba vrhli na nakupovanie nezmyselných harabúrd, namiesto hľadania vyššieho zmyslu svojej existencie a celej spoločnosti. Ostatne, možno to ľuďom vyčítať, ak ich dennodenne manipuluje reklama a vnucuje im konzum a plytký spôsob života? Každý deň im vtikajú do hláv, aby nakupovali (a najmä) to, čo vôbec nepotrebuje. Na druhej strane, kto nimi manipuluje? Tí, ktorými sa manipulovať roky nechajú, a tak sme v bludnom kruhu. To naozaj potrebujeme zažiť absolútny kolaps civilizácie, aby sme pochopili, že zmysel našich životov nie je len v nakupovaní, ale v tom, aby sme si jeden druhého začali vážiť a pomáhať si?

Povinnosť, nie iba príležitosť

Ivan BROŽÍK

Aby sme pri hodnotení biednej situácie slovenského pôdohospodárstva nezostali iba pri laickej „dojmológii“, tu sú fakty. Na Slovensku sa za dvadsaťpäť rokov znížila plocha pestovanej zeleniny zo štyridsiatich piatich tisíc hektárov v roku 1990 na 6240 hektárov v roku 2017 s pokračujúcim až zvyšujúcim sa trendom poklesu. V roku 2017 sa záporné saldo zahraničného obchodu so zeleninou vyšplhalo na 182 565 tisíc eur. Pritom osemdesiat percent dovezenej zeleniny dokážeme dopestovať doma. Aj keď ju dokážeme vyprodukovať, nevieme ju umiestniť na spotrebiteľskom trhu. Jednoducho — nevieme ju u nás doma aj predat s tým, že predaj pokryje nielen výrobné náklady, ale vytvorí by aj primeraný zisk. To už je u nás iba fikcia. Takže mantra politikov v uplynulom tridsaťročí — malá rodinná farma, je takmer chiméra. Trh v tomto sektore je prakticky úplne voľný v celej Európe. Sťažujeme sa na nepomer v eurodotáciách,

z ktorých časť nevieme ani len speňažiť, časť vieme iba zdefraudovať a zvyšok, samozrejme, sa javí ako nespravodlivý voči iným krajinám Európskej únie. Pri kvantitatívnom porovnaní je aj výška dotácií na hektár pre slovenských agropodnikateľov nižšia v porovnaní

POZNÁMKA

s konkurenčnými agropodnikateľmi. Ak sa však pozrieme na kvalitatívne ukazovatele, napríklad na pridanú hodnotu u našich agropodnikateľov na hektár pôdy, potom nám z toho pohľadu zreteľne udrie do očí, že u nás vytvorená pridaná hodnota nijako nezodpovedá ani našim agroklimatickým podmienkam, ani sume vyplatených dotácií. Príčinou je štruktúra poľnohospodárskej produkcie, v ktorej prevláda produkcia s nízkou pridanou hodnotou (obilniny, olejniný). To tvrdí aj Ministerstvo financií (ešte s bývalým

vedením) SR v materiáli Revízia výdavkov na pôdohospodárstvo a rozvoj vidieka.

Druhou veľkou témou v sektore je zamestnanosť a potenciál pracovných príležitostí. Na jednej strane, najmä v súvislosti s prudkým nárastom nezamestnaných na Slovensku v čase pandémie, hovoríme o možnostiach poľnohospodárstva dať prácu ľuďom, na druhej strane je tu otáznik, koľkí z nich majú o ňu aj reálny záujem. Ľudia, ktorí sa dátumom narodenia (narodení v rokoch 1980 až 1995) zaraďujú do generácie Y, majú najmenší záujem o prácu v poľnohospodárstve, službách či v textilnom priemysle. Pritom to už dávno nie sú juniori. Celkovo v agrosektore prevláda tendencia väčšieho využívania brigádnikov na neprospech zamestnancov na celý pracovný úväzok. Toto je charakteristická črta poľnohospodárstva, ktorá však veľmi znevýhodňuje vidiecke obyvateľstvo, odkázané na prácu v poľnohospodárstve ako hlavným zdroji ich príjmov. Legisla-

tívne nie je doriešená sociálna ochrana sezónnych pracovníkov, čo má perspektívne nepriaznivé následky na výšku ich starobného dôchodku. Takáto situácia je východiskom pre rast miery chudoby a jej koncentrácie na vidieku.

Poľnohospodárstvo nateraz rozhodne nie je odvetvím ktoré by lákalo mladých ľudí. V týchto súvislostiach je prirodzene potešiteľné, že nové vedenie ministerstva poľnohospodárstva rokovalo s Radou poľnohospodárskych a potravinárskych samospráv. „Naším cieľom je nájsť optimálny variant pre slovenské poľnohospodárstvo a potravinárstvo. Tak, aby sme aj v aktuálnej náročnej situácii, postihnutej pandemiou COVID-19, dokázali zvýšiť potravinovú sebestačnosť našej krajiny a zároveň nasmerovali štátne aj európske prostriedky do kvalitnejšie a zdravšie udržiavanej krajiny. O zodpovedné obhospodarovanie našej krajiny by však mali mať záujem aj samotní poľnohospodári, a to nielen za cudzie, ale aj za vlastné prostriedky. Ich výrobným prostriedkom je totiž slovenská pôda,“ povedal na stretnutí Ján Mičovský, minister pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR.

Zmeny a nové zábery musíme čo najskôr uviesť do praxe. Stačí totiž, aby z nejakého dôvodu bol spomalený dovoz a Slovensko bude hladné. A ako sme sa poučili, dôvody nás môžu prevkapiť kedykoľvek.

SPOZA OPONY

Nedávno sme mali možnosť vidieť dokument redakcie duchovného života RTVS o prvej návšteve pápeža na Slovensku. Uskutočnila sa pred troma desaťročiami v apríli 1990. Pod televíznym dokumentom nájdeme mená skúsených a rešpektovaných tvorcov — okrem iných Bernadetu Tokárovú, Kristiána Bezáka a Alana Bezáka; oživilí tie chvíle veľkého očakávania...

Pobožká pápež slovenskú zem? To sa považovalo priamo za uznanie Slovenska. Dovtedy to bol výlučne akt vyhradený hlavným mestám štátov. Bývalí členovia komunistickej strany — Dubček, Čalfa, Čič a Schuster — nemohli viesť uvítanie, a tak to musel urobiť ešte pred pár mesiacmi väznený disident Ján Čarnogurský.

Pripomenutie návštevy šalamúnsky vyriešila RTVS, v hlavných správach uverejnila šot, ako v Prahe víta pápeža prezident vtedajšieho čs. štátu Václav Havel. Bola to snaha o politickú korektnosť, pápeža vítal prezident, ktorý mal rovnako ako pápež svetovú popularitu, kým Bratislava bola len hlavným mestom jednej

časti vtedajšieho štátu a na čele tu isteže nebol nijaký svetovo známy antikomunista.

Dokument RTVS však ukázal, že napriek dôležitej výpovedi obrazov scény pápeža Jána Pavla II. a prezidenta Václava Havla v Prahe

Prečo pripomínať pápežove bozky

Dušan D. KERNÝ

pre svet, pre nás Slovákov je prvoradé to, čo pápež urobil na slovenskej pôde. Netreba byť ani katolíkom, stačí byť Slovákom, ba stačí byť len vnímavým človekom, aby bola zrejmiá sila posolstva toho, že pápež odsľúžil omšu v slovenskom jazyku!

Takmer za všetkých režimov sa tu potláčalo vedomie, že staroslovenčina bola jedným z prvých jazykov, do ktorých bola preložená Biblia a jej text schválil pápež v prvom tisícročí nášho letopočtu! A na sklonku 20. sto-

krát, vždy pritom zdôraznil korene slovenskej kresťanskej tradície spojené s dielom sv. Cyrila a sv. Metoda. Pre pápeža je „prastará Nitrianska diecéza prvé biskupské sídlo v strednej Európe“! Prvé sídlo v strednej Európe — teda skôr dokonca ako pápežov priam rodny Krakov, skôr ako Praha, Olomouc, Viedeň, o Budapešti ani nehovoriac!

Civilizačný odkaz koreňov slovenských dejín, ktoré spomínal pápež, vyvolali silné emócie, aké na masovom zhromaždení

hudby, Vajnoračan. Spomenul, aká masa ľudí sa zišla na letisku, na ktorom na všetky strany rozvonjali pochúťky, zvyčajné na dovtedajších verejných zhromaždeniach. Ondrej Demo podotkol, že tá masa veriacich všetky lahôdky a maskrty nechala nepovšimnuté. Ľudia prišli za duchovnou potravou, na pobožnosť celebrou pápežom, a nie za grogom, pivom, cigánskymi pečienkami či klobásami. Slováci na púti mali so sebou presvedčenie i proviant. Ondrej Demo v dokumente pripomenul

veriacich na Slovensku azda nikdy neboli.

Jedným zo svedkov v dokumente o prvej návšteve pápeža na Slovensku je aj legendárny prof. Ondrej Demo, okrem iného tvorca rozhlasovej Klenotnice ľudovej

silu veriacich, priam silu veriaceho Slovenska.

Poznám to totiž aj z druhej strany. Dvaja vysokoškolsky vzdelaní a uznávaní odborníci, keď počuli, že pápeža sa chystajú uvítať azda až dva milióny Slovákov, horúčkovo sa pustili do obstarávania všetkého možného, vrazili do toho úspory, ale jeden z nich aj peniaze na zariadenie nového bytu. Bol to milý človek, v nedeľu varil vždy obed a predspieval počas rozhlasových prenosov pobožnosť nielen s veriacimi, ale aj časť s kňazom, slovom celú omšu. No vidina zárobku bola silná. Potom prišla ľadová sprcha. Nikto z tých stánkarov, čo sa tam nahnuli, nič nepredal, náš človek hory chleba skladoval vo vani u seba a u susedov, mäso rozdávali, peniaze im zachránila napokon nejaká podniková jedáleň...

Stala sa z toho sága o chamtivosti a o „krehkej“ slovenskej povahe pri vidine veľkých peňazí. No z dvojice sa jeden stal predsa len napokon v nových podmienkach miliónárom.

Je to tiež námet na dokument, lenže nie o pápežovi, ale o nás, našej národnej povahe. Vtedy i dnes.

SEBAOBRAÑA

Ľudia sú už raz takí. Vyťažia z každej nezvyčajnej situácie, čo sa dá a koľko sa dá. Našťastie nie všetci, ale treba si na nich stále dávať pozor. Zazvonil mobil a na strane volajúceho ženský hlas slušne, milo a korektne označoval, že chce volaného obráť o chvíľku jeho vzácneho času, že tým pomôže mnohým iným ľuďom, že hovor sa z dôvodov bezpečnosti monitoruje. A mnohé iné „že“. A začnú sa sypať otázky – žijete sám/sama? Navštevuje vás niekto? Kto vám zabezpečuje nákupy v tomto ohrozenom čase? Máte viac možností. Napríklad poďakovať sa a zložiť. To je tá najrozumnejšia.

Pandémia a podvody

Drahá môže byť tá, keď skúsíte späťne volať na číslo, z ktorého sa vám ozvali. To už sa týka vášho účtu a sumy za takúto kontrolné volania môžu byť naozaj masťné. Ak však začnete odpovedať, riskujete neskôr to, že vás niekto podvedie...

Polícia v Nitrianskom kraji zaznamenala v posledných týždňoch oznámenia o pokusoch podvodníkov vyťažovať z mimoriadnej situácie a hygienisticky sa priživiť na dôchodcoch. Podvodníci kontaktujú seniorov a chcú im merať teplotu. Nijaký zdravotník vám dobrovoľne nepride domov odmerať teplotu! Ponúkajú pochybné lieky, dezinfekcie, rúška. Oslovujú seniorov, že im urobia nákup a žiadajú peniaze vopred.

Takže! Lieky a zdravotnícke pomôcky nakupujte najmä v lekárňach. Ak si ich chcete objednať cez internet, voľte také spoločnosti, ktoré majú uvedený fungujúci mailový alebo telefonický kontakt, zmluvné obchodné podmienky, sú registrované v obchodných registroch. Nikomu nedávajte peniaze za nákup vopred a už vôbec nie hotovosť! Ak potrebujete nakúpiť bežné potreby a naozaj nemáte príbuzných či ochotných známych alebo susedov, okrem neziskových organizácií, ktoré takéto služby ponúkajú, môžete sa obrátiť aj na vám miestne príslušný obecný či mestský úrad. Nedo-voľte, aby podvodníci zneužívali túto vážnu situáciu vo svoj prospech. V prípade vážneho podozrenia, alebo priamo ohrozenia, kontaktujte políciu na telefónnom čísle 158. Samotní policajti na svojich komunikačných kanáloch píšú, že „sme tu pre vás“.

Pozor si musia dávať aj pracovníci, ktorí svoju prácu dočasne vykonávajú z domu. Je známy prípad – a nie jeden – keď účtovník spoločnosti, pracujúci z domu, reagoval na mailový pokyn akože svojho nadriadeného a uskutočnil finančný prevod podľa pokynov v ňom. Firma napríklad takto poslala takmer 20 tisíc eur na v mailu uvedený účet. Na to, že ide o podvod, prišla do 24 hodín a usi-ulovala sa stornovať transakciu, no peniaze už na účte neboli. Podvodník, posmelený úspechom, sa však ozval znova a inde. A ušiel už niekoľkokrát. Predpoklad je, že meno výkonného riaditeľa (CEO), ako aj svojej obete si vyhľadal na sociálnej sieti. Tam sa totiž dá nájsť všetko. Ostatné už je iba vecou uskutočnenia nápadu...

Krizové časy odpútavajú našu bežnú pozornosť. Niektoré inak bežné činnosti vykonávame v akomsi poloaufomatickom režime. A to je chyba. Netreba sa nikam ponáhľať a všetko je nevyhnutné si premyslieť, overiť. Aspoň to by sme mohli spraviť v rámci prevencie voči podvodom.

(ib)

Všestranný spisovateľ a recesista Peter VALO má prvú elektronickú knihu Spovedné tajomstvo s doplnenými textami

Zhováral sa Dušan D. KERNÝ — Foto: archív autora a redakcie

Peter Valo je prozaik, dramatik aj autor žartovných textov pre legendárnych Lojzovcov. Do dejín slovenskej literatúry vošiel niekoľkými dielmi knihy Čierny humor v bielom plášti — príbehov z lekárskeho prostredia. Teraz v čase koronakrízy, keď sa nedá chodiť do knižkupectiev, vydal svoju prvú elektronickú knihu.

• **Vstúpili ste na pôdu nie papierových, ale internetových čitateľov. Čo vám to zatiaľ dalo?**

Vo Vydavateľstve Forza mi vyšla knižka Spovedné tajomstvo. V knižkupectvách už nie je. Už v úvode som naznačil, že je to moja srandovno-fiktívna novinárska autobiografia. V titulnej poviedke som opísal haváriu Štefánikovho lietadla tak, ako mi o nej hovoril očitý svedok — už nebhý generál Teodor Obuch. Elektronickú verziu mi poradil kamarát Gusto Murín, lebo sa mi do knižného vydania nezmestili tri rádioaktívne poviedky: Zmok, Čurčil advokátom a Bomba kšeft. V prvej sa po vojne stane z gaunera vážený človek. V druhej stroskotá televízny redaktor, ktorý sa pokúsil o pravdivú reportáž. V Bomba kšefte som otvoril „Overtovno okno“. Umožnilo, aby sa zo zvráteností stali cnosti a vydríduchovia mohli koristiť z ľudského života od narodenia cez zdravotnú starostlivosť až po hrob a v duchu politickej korektnosti uzákoniť aj kanibalizmus. Čitateľovi e-knihy sa takto dostane bohatší text.

• **Ste vytrvalý autor SNN a v nich sa venujete páčivým témam — je to tréning pre spisovateľa alebo píšete o tom, čo by v knihe už zostalo?**

Pravidelne píšem do rubriky Ako bolo, čo bolo. V nej s úsmevom alebo aj bez neho reagujem na to, čo ma trápi alebo rozosmeje. Napokon, aj vďaka tomu udržujem sa v pisateľskej kondícii a nikto mi tu hlúpo nezasahuje do textov, ako sa to stávalo v predošlej redakcii.

• **Máte veľký rešpekt v lekárskom prostredí, vaše rozhovory a reportáže publikujú odborné Lekárske noviny. Čo vás osobne zaujalo v tejto kríze? Je príbeh košíckeho doc. Töröka typický, či je to náhoda?**

Karanténa je príležitosť, aby sa človek zamyslel sám nad sebou a poučil sa z vlastných hlúposti, keď predtým nezmúdrel na cudzích. Pandémia si vynútila, aby sa konečne doma začali

používať prístroje docenta Pavla Töröka. Jeho záľubou je matematika a poslaním medicína. Vďaka nim vytvoril viachladinový ventilátor s premenlivým tlakom. Je to prístroj svetového

tom. Mal som tak šťastie prežiť život jedného z najcennejších Slovákov. Rovnako som vstúpil aj do života traumatológa Milana Očenáša, ktorý prežil dvanásť rokov života v ťažkých afrických

Prominentní exponenti z Cisárskej akadémie Marca Aurélia na Psiaroch. Historik profesor Matúš Kučera (vľavo), Peter Valo a rektor Akadémie umení v Banskej Bystrici docent Matúš Ol'ha

významu. Dnes už má druhú a tretiu generáciu pod názvom CHIRANA AURA-V. Z vyrobených tisícov prístrojov kúpilo dve tretiny Rusko a ďalšie šli do iných štátov. Na Slovensku ostalo niekoľko kusov. Vďaka nim prežilo zo šiestich ťažko chorých pacientov na SARS päť, kým inde umieralo od päťdesiatich do sedemdesiatich percent. Napriek tomu sme dovážali menej výkonné aparáty zo zahraničia. Docent Török vytvoril aj vysokofrekvenčnú dýzovú ventiláciu Paravent PATE, ktorá dokáže vyvolať umelý kašeľ, čím čistí pľúca od hlienu. Bez odstránenia hlienu nepomôže nijaká ventilácia. Inde by Pavla Töröka platili zlatom. Poznáam viacero skvelých lekárov. Spomeniem profesora Karola Virsika, čo u nás temer zlikvidoval tuberkulózu, ktorá teraz previtá v Európskej únii. Písal som s ním román Odchádzam s Hippokra-

podmienkach. Za dve desiatky rokov som napísal viac ako dvesto reportáží o práci lekárov v kritickej situácii. Ich vizitkou bol úspešný pacient. Medzi nimi som našiel mnoho priateľov, čo mi umožnilo napísať dva diely veselých historiek Čierny humor v bielom plášti. Teraz dokončujem tretí.

• **Vaše satirické príbehy sa pohybujú na hrane absurdity. Legendárny prof. Valent vystihol vašu tvorbu vetou, že sa aj to, čo vyzerá ako najväčšia nemožnosť, muselo stať — ako by ste predĺžili líniu, ktorú rozohral Emo Bohúň. Ako sa vo vás prepája aktívny postoj k problémom dňa s literárnym zveličením?**

Spomenutie v súvislosti s Bohúňom je pre mňa priveľkou poctou. Tento skvelý rozprávač písal nádhernou slovenčinou, vždy vychádzal z toho, čo

o Sokolovo, kde padol kapitán Otakar Jaroš. Česko-slovenský prápor bol prvou vojenskou zahraničnou jednotkou, ktorá sa zúčastnila na bojoch po boku Sovietskej armády. O svojich zážitkoch napísal Hugo Koval spomienkovú knihu Fragmenty z môjho života. Je to dokument, ktorý je „akousi kronikou jednej židovskej rodiny, zasiahnutej vichricou

Spomienka na hrdinu

Peter ŠTRELINGER

fašizmu a tornádom druhej svetovej vojny“, čítame v prológu týchto spomienok. Hodnotu tejto výpovede vyjadril v doslove spisovateľ Drahošlav Machala: „Mladí ľudia v 40. rokoch 20. storočia si museli zo dňa na deň odpovedať na to, či chcú bojovať a zastaviť príval hneďého moru, ktorý sa ako sud čiernej smoly rozliel po Európe. Odpovedali skutkami, neváhali, nevajatali: vedeli, že zlo nezastavia reči, iba ľudský čin.“ V knihe, ktorá stojí najmä v týchto dobách za prečítanie, niet žiadneho svedectva o fanfaronstve či oslave vlastného hrdinstva. Hugo Koval má vytríbený vkus novinára – redaktora zborového denníka Za svobodné Československo, ktorý prinášal reportáže z bojov. Zaznamenáva aj boje o Duklianský priesmyk. „Veliteľ

ktorá zrútila s ohlušujúcim rachotom a zasypala chodník... Na chodníkoch stáli kôpky lesklých samovarov a iných kovových predmetov, ktoré fašisti už nestáčili odviezť. Na svitaní sme sa priblížili k západnému brehu rieky Dneper. Paľba utíchla, mesto bolo oslobodené.“ Za takýto opis by sa nemusel hanbiť ani skúsený románopisec.

Hugo Koval má vytríbený vkus novinára – redaktora zborového denníka Za svobodné Československo, ktorý prinášal reportáže z bojov. Zaznamenáva aj boje o Duklianský priesmyk. „Veliteľ

Peter VALO je pravidelným prispievateľom aj do Slovenských národných novín. Zabezpečuje rubriku Ako bolo, čo bolo.

sa stalo, a dokázal vytvoriť svoju fikciu tak, že čitateľ nadobudol dojem, že to nemohlo byť ináč. Vždy vychádzam z toho, čo sa stalo. Napokon, tie najväčšie blbosti sa nedajú vymyslieť, tie sa musia stať. Zhovädilosti, z ktorých sa vysmievam, trápia ľudí rôznych názorov. Som presvedčený, že čím viac našincov s rôznymi názormi obsedí za jedným stolom, tým bude lepšie.

• **Ste mimoriadne aktívny sedemdesiatnik, aj spoločensky dávate dovedna veľa ľudí. Prečo?**

Prekročil som síce sedemdesiatku, ale cítim sa ako pubertiak s dlhoročnými skúsenosťami. Vďaka nim nadobúdam dojem, že za minulého režimu bola síce cirkev svätá potláčaná, ale Desat' Božích prikázani sa dodržiavalo viac ako dnes. Ľudia sa odcudzujú, vzťahy sa ničia, rodiny a priatelia sa pohádajú na život a na smrť pre hašte-riových nezmieriteľných politikov. Voľby mi stále viac pripomínajú Kalinčiakovu Reštavráciu. S rozvadenou spoločnosťou sa ľahšie manipuluje. Povedal som si, že aspoň okolo seba budem vytvárať atmosféru pohody a prajnosti, kde priateľstvo zatlačí do úzadia politickú neokróchanosť. Tak to bolo v recesistickú Cisárskej akadémii Marca Aurélia na Psiaroch, jedinej vysokej škole, kde nedostal titul nijaký celebrity mamfás. Tak je to aj pri našich sympóziách, kde sa pri všeobecnej veselosti pravidelne stretávajú vyše tri desiatky ľudí. Prosto povedané, som najradšej, keď sa ľudia okolo mňa smejú a tešia sa na ďalšie stretnutie. Ktośi povedal, že smiech lieči, ja hovorím, že aj zbližuje a rúca bariéry, ktoré medzi nami vytvorili zvrátenosti neprajnej doby.

Prvého československého armádneho zboru generála Ludvíka Svobodu som zastihol priamo pri hraničnom kameni na duklianskom priesmyku... Bol vážny. Rukou ukázal na miesto, kde asi pred hodinou zahynul generál Šázavský, veliteľ prvej brigády. Prežil krvavé boje o Prešov, Liptovský Mikuláš, Považie a víťazstvo nad fašizmom oslávil v Prahe. O to smutnejšie pôsobí dnešná snaha o prepisovanie histórie. Odstránenie sochy maršala Koneva v Prahe je barbarský čin. Kto má hlavnú zásluhu o oslobodenie Prahy? Kysucký obec Semeteš vypálila a jej obyvateľov postrieľala na konci vojny skupina vlasovcov. Žeby práve títo prišli o pár dní do Prahy ako jej „osloboditelia“? Od vojny uplynulo dlhých sedemdesiatpäť rokov.

A v mojej pamäti stále pretrvávajú spomienka na hrdinu od Sokolova plukovníka Huga Kovala, ktorý zomrel pred pár rokmi v emigrácii v Kanade, kam odišiel po okupácii 1968. Namiesto metálov sa dočkal šikanovania. Hugo Koval na začiatku päťdesiatych rokov zbavili miesto vojenského ataše v Moskve a vyhodili z armády, podaktorí jeho spolubojovníci skončili na šibenici, mnohí si užili roky žalárov. To bola často odmena za skutočné hrdinstvo vo vojne.

Žeby sa blížil koniec dlhovekého tridsaťročného režimu v Čiernej Hore?

Djukanovićov najtvrdší oriešok je srbská cirkev

Martin JARINKOVIČ – Foto: zahraničná tlač

Čierna Hora si 21. mája pripomenula štrnásťte výročie vyhlásenia nezávislosti. Oslavy však zatienila vrcholliaca vnútropolitická kríza, vyvolaná sporným zákonom o slobode vierovyznania, ktorý podnietil v Čiernej Hore dosiaľ nevidaný masový odpor. Zatrásie nespokojnosť národa stolcom najdlhšie vládnuceho muža Európy?

Milo Djukanović, ktorý začína svoju politickú kariéru ako mladý perspektívny komunista a ktorý sa vlezol na vlnu úspechu Slobodana Miloševića, počas svojho dlhoročného pôsobenia preskákaval všeličo. Zvládol pritom všetky turbulencie balkánskych nepokojov od deväťdesiatych rokov. Svoju veľkú osobnú premenu od komunistu cez srbského nacionalistu až po dnešného reformátora – euroatlantického entuziasta, korunoval svojím životným dielom – čiernohorskou štátnosťou.

■ DUCHOVNÉ PUTO

Aby mohol Djukanović tento proces úspešne dovrieť, pustil sa do sociálneho experimentu – vytvorenia nového čiernohorského národa. Popri preformátovaní čiernohorskej identity, postavennej na srbskej historickej tradícii, a premenovaní srbského jazyka (ije-kavskej varianty), ktorým hovoria Čiernohorci, na čiernohorský, sa poslednou etapou v tomto procese stalo (ako to pri starých komunistoch už býva zvykom) „vyrovnanie s náboženskou otázkou“. Djukanović pritom vychádzal z premisy, že najdôležitejším prvkom identity každého národa na Balkáne je vierovyznanie, resp. v prípade pravoslávnych národov vlastná národná pravoslávna cirkev. V rámci dovrieť svojho projektu sa teda pustil aj do vytvorenia vlastnej národnej cirkvi. Prekážkou sa mu stala Srbská pravoslávna cirkev (SPC), tradičná a najstaršia cirkevná štruktúra v Čiernej Hore s osemstoročnou históriou a najväčším počtom veriacich (aj medzi Djukanovićovými prívržencami).

Vladyku Srbskej pravoslávnej cirkvi Joanikija zadržala čiernohorská polícia pod zámienkou porušenia hygienických opatrení v čase epidémie – prejav zastrašovania a prenasledovania tejto cirkvi režimom Mila Djukanovića.

Na pacifikáciu tohto najmocnejšieho duchovného puta Čiernej Hory so svojou srbskou historickou tradíciou Djukanović vymyslel zákon, ktorého podstatou je zoštátnenie majetku SPC vrátane chrámov a kláštorov s perspektívou ich neskoršieho odovzdania do správy štátom zriadenej čiernohorskej pravoslávnej cirkvi. Zákon však nečakane zmobilizoval na odpor najmä srbskú časť populácie, ktorá tvorí v súčasnosti tretinu obyvateľstva krajiny.

■ PSYCHOLOGICKÝ ZLOM

V jednej diskusnej relácii Rádio-televízie Srbska jej moderátor Gorislav Papić na adresu Djukanovića konštatoval, že od roka 2006 mu všetko vychádzalo. Ukázalo sa však, že najtvrdším orechom, ktorý ešte nerozlúskol, je

Srbská pravoslávna cirkev. Papić, duchaplné parafrázujúc citát z lyrické skladby Horský veniec najznámejšieho čiernohorského poetu Petra P. Njegoša (ktorý pre svoju srbskosť vypadol z čiernohorských učebných osnov), skončil svoju repliku otázkou, či sa mu to podarí, alebo si nakoniec vylomí zuby? Ako naznačuje viacero analytikov, môže sa skutočne stať, že Djukanović nakoniec príde nielen o zuby. Povedzme podľa Nemanju Starovića Djukanovićov zákon predstavuje psychologický zlom. Dosiaľ apatický národ (reč je najmä o Srboch), ktorý pod dojomom nekonečnej vlády režimu stratil nádej na zmenu, zrazu pocítil svoju silu a novú nádej. Treba zdôrazniť, že na protestoch (ktoré epidémia len načas prerušila), organizovaných SPC

v podobe procesií, sa zúčastnili masy ľudí, aké Čierna Hora nepamätá. Proti zákonu pritom nie sú len Srbi, pociťujúci všadeprítomnú diskrimináciu, ale aj časť tých ktorí si už osvojili novobudovanú identitu.

■ ÚČELOVÝ KONCEPT

Otázne je, či za takýchto okolností bude Djukanović ďalej vyhracovať situáciu, alebo predsa len ustúpi? Profesor Miloš Bešić poukázal na skutočnosť, že v situácii, keď ustal euro-integračný proces a pre všeobecnú krízu sa v najbližšom čase nijaký ekonomický úspech nečrtá, môže pre Djukanovića pred nadchádzajúcimi koncoročnými parlamentnými voľbami predstavovať jedinou šancu na udržanie moci práve exponovanie vnútropolitického konfliktu. Jeho podstatou je otázka národnej identity, ktorá paradoxne vďaka hlbokkej polarizácii spoločnosti môže zároveň pôsobiť na homogenizáciu Djukanovićovho elektorátu, stotožňujúceho sa s jeho konceptom národa. Netreba zdôrazňovať, že tento účelový koncept, postavený na negácii historickej tradície, je falošný, tak ako aj celý pokus o novú cirkev. Poukazuje na to metropolita SPC Amfilochije, ktorý sa pýta: „Kde to bolo v histórii, aby bezbožník zakladal svoju cirkev?“ Podľa metropolitu: „Žiaľ, dnes v tejto našej nikdy nešťastnejšej Čiernej Hore tí, ktorí zbožstili Broza a Stalina, rozpúťali bratovražednú vojnu v roku 1941 a dodnes pokračujú v „bratovraždení“, klaňali sa Titovi a strane, dnes vyhlasujú Čiernu Horu a svoj národ za Boha a chcú Cirkev pretvoriť v svoje božstvo...“

Riskantná hra, na ktorú sa Djukanović podujal, by vo voľbách mohla priniesť koniec jeho nekonečnej vláde nie zásluhou neschopnej opozície, ale vďaka prebudeniu dosiaľ mlčiacej a ticho trpiacej masy. Napomôcť by tomu mohla, podľa historika Ljubodraga Dimića, aj istá únava, resp. záťaž, ktorú predstavuje pre zahraničných kreditórov práve dlhotrvácnosť doterajšieho režimu.

nadarmo ECB odporučila bankám, aby nevyplácali dividendy a tiež obmedzili spätné odkupovanie akcií, keďže budú potrebovať nielen hotové peniaze na ich požičiavanie, ale zároveň počítajú s nárastom nesplácania úverov. Preto sa vláda a banky dohodli na odklade splátok úverov na bývanie a spotrebných úverov na obdobie maximálne deviatich mesiacov pre občanov, živnostníkov, malé a stredné firmy s počtom do dvestopäťdesiat zamestnancov, ak o odloženie splátky požiadajú. Splátku však nebude možné predĺžiť, čo však neplatí pre lízingové splátky, ktoré sú síce len na tri mesiace s možnosťou ich predĺženia. Splátkový dlžník nebude počas tohto obdobia registrovaný v úverovom registri neplatičov a bude teda môcť čerpať úvery z iných bánk. Jedinou prekážkou na neschválenie žiadosti o odloženie splátky by bolo, že úverový dlžník mal pred pandémiou problémy so splácaním záväzkov.

■ PRAVIDLÁ POŽIČIAVANIA

Najväčšou slabinou odloženého splátkového kalendára však je, že počas spomínaného obdobia sa síce nebude platiť istina a úrok, ale naďalej sa bude úročiť zostatok istiny. A tak okrem predĺženia splátkového obdobia sa bude zvyšovať po spomínaných mesiacoch mesačná splátka a výška úveru sa preplati, a tým aj cena kúpenej nehnuteľnosti na úver.

Na zmenenú situáciu na trhu požičiavania peňazí pre domácnosti zatiaľ nereaguje NBS, čo môže súvisieť aj s naším členstvom v eurozóne. Naproti tomu Česká národná banka od prvého apríla uvoľnila pravidlá úverovania v tom, že namiesto doterajších osemdesiatich percent z hodnoty kupovanej nehnuteľnosti súhlasí s poskytnutím hypotéky až do výšky deväťdesiatich percent. Tiež sa zvýšila mesačná splátka z úverov z doterajších štyridsiatich piatich percent na polovicu z čistého príjmu žiadateľa o úver. Pravidlo o celkových dlhoch vo výške deväťnásobku ročných príjmov bolo zrušené.

Splátkové prázdniny bankových klientov úvery predražia

Túžbou našincov je vlastniť nehnuteľnosť

Róbert HÖLCZ — Karikatúra: Ľubomír KOTRHA

Slovenské domácnosti sú v rámci Vyšehradskej štvorky najviac zadlžené. Ich dlh predstavuje štyridsať percent HDP, zatiaľ čo u ostatných susedov je len okolo tridsiatich percent a postupne klesá. Aj preto Národná banka Slovenska prijala celý rad restriktívnych opatrení na obmedzenie prístupu domácností k úverom. Maximálna výška úveru môže byť do výšky osemnásobku ročného čistého príjmu domácnosti a mesačná splátka úveru len tretina z čistého mesačného príjmu.

Môžeme iba predvídať, ako tento mechanizmus čerpania úverov obmedzí mladé rodiny získať vlastné bývanie. V každom prípade je o Slovákoch známe, že ich životnou túžbou je vlastniť nehnuteľnosť. Na to aj stavila jedna z terajších vládnych politických strán, ktorá pred voľbami sľubovala, že postaví desiatky tisíc lacnejších nájomných bytov. Už počas zostavovania vládnej koalície sa však tento sľub ukázal z rôznych dôvodov ako nereálny, tak ako aj predstava tejto strany, že stratové štátne podniky by sa mohli vyňať z okruhu verejných financií aj preto, aby sme si mohli viac peňazí počítať.

■ VÍRUS A BYTY

Vtedy ešte nikto nechyroval, že koronavírusová nákaza paralyzuje takmer všetky sektory hospodárstva, čo povedie aj k negatívemu dosahu na životnú úroveň občanov a tiež k vyššiemu deficitu verejných financií a narastajúcej zadlženosti slovenskej ekonomiky.

Pred najväčšou epidemiologickou a súčasne aj ekonomickou krízou ceny nehnuteľností rástli za posledných desať rokov o vyše tridsať percent, a keďže priemerné úrokové sadzby sa znížili o vyše tristo percent, bola výška mesačnej splátky vyššia len o necelé percento. Keď si však spočítame, o koľko percent viac za týchto podmienok preplatili domácnosti kúpu nehnuteľnosti, vychádza nám tiež jedno

percento, a tak sa nemôžeme čudovať, že na úverovom trhu narastal dopyt po lacných úveroch, keďže zvykové právo slovenských domácností totiž je mať radšej vlastnú nehnuteľnosť ako nájomnú nehnuteľnosť. Čo sa však na realitnom trhu udeje po spomínanej nákaze, bude závisieť nielen od dĺžky jej trvania a následkov, ale aj od fiškálnych stimulov vlády v tejto oblasti, keďže úrokové sadzby ECB už nemajú kde klesať. Pri úveroch je totiž vždy rizikom výška úrokovvej sadzby, ktorá sa pri terajších nízkych percentách bude skôr zvyšovať, a preto aj podľa názoru finančných analytikov je pre

klienta výhodnejšie kupovať nehnuteľnosť za nižšiu cenu ako za vyššiu cenu pri nižších úrokoch. Nedávny prieskum, týkajúci sa očakávaných benefitov hypotekárnych klientov, potvrdil, že klienti si najviac cenia nižšie úrokové sadzby, potom odpustenie sankcie za predčasné splatenie hypotéky a tiež rýchlosť poskytnutia nového hypotekárneho úveru.

■ ODLOŽENIE SPLÁTOK

Obnoviť hospodársky rast po skončení koronavírusu si bude vyžadovať obrovské množstvo lacných peňazí. Nie

NA MARGO

Približne pätnásťtisíc nezamestnaných, ktorí v súčasnosti dostávajú dávku v nezamestnanosti, bude túto dávku pre pokračujúcu koronakrízu poberať ďalší mesiac. Opatrenie sa týka nezamestnaných, ktorým v čase krízovej situácie uplynie predĺžené podporné obdobie. Vláda totiž toto podporné obdobie už dvakrát predĺžovala, a tak je schéma podpory nezamestnaným, postavená na polročnom podpornom princípe, rozsypaná ako domček z kariet. Môže za to koronakríza, ktorá doľahla na celú spoločnosť, a jednou z najzraniteľnejších skupín sú občania bez práce.

Ďalšia podpora nezamestnaným

Nezamestnanosť stúpla v takmer každom okrese a na konci apríla sa vyšplhala na úroveň 6,57 percenta, hoci úrady práce, sociálnych vecí a rodiny evidovali ku koncu apríla 73 602 voľných pracovných miest. Podstatou tretieho predĺženia je pomôcť ľuďom nájsť si prácu a neostať bez príjmu. Predĺženie pobrania nezamestnaneckej dávky o ďalší mesiac si má z rozpočtu Sociálnej poisťovne vyžiadať 7,8 milióna eura. Nemusi ísť pritom o poslednú pomoc, pretože návrh počítá s ukončením mimoriadnej situácie na konci júna. Či k tomu dôjde práve v tomto termíne, však dnes nepotvrdí nikto.

Priemerná mesačná výška dávky v nezamestnanosti je pri dotknutých osobách približne 524,40 eura. Nezamestnaným, ktorí prestali dostávať dávku v nezamestnanosti po dvadástom marci tohto roka, sa už dvakrát obdobie pobrania dávky o jeden mesiac predĺžilo. Prvýkrát sa tak stalo novelou zákona o sociálnom poistení, ktorú schválil parlament začiatkom apríla. Uchádzačom o prácu sa predĺžilo pôvodne polročné obdobie pobrania dávky v nezamestnanosti na sedemmesačné od 4. apríla tohto roka. Ak nezamestnanému obdobia pobrania dávky v nezamestnanosti uplynulo napríklad 16. marca tohto roka, Sociálna poisťovňa mu priznála predĺženie podporného obdobia od 4. apríla tohto roka do 3. mája tohto roka. Druhý raz sa obdobie pobrania dávky v nezamestnanosti predĺžilo o ďalší mesiac nariadením, ktoré schválila vláda koncom apríla tohto roka.

Návrh počítá aj so špekulantmi, a tak nie je možné požiadať Sociálnu poisťovňu o vyplatenie ostávajúcej podpory po uplynutí trojmesačného pobrania dávky. Trh práce tiež pocíti vplyv náročnej ekonomickej situácie, aj keď opatrenia zo strany štátu môžu dosah zmierňovať. Odborníci predpokladajú v tomto roku nárast miery nezamestnanosti na 7,8 percenta, pri prepade zamestnanosti o 2,2 percenta. Tento vývoj by však mal byť dočasný a už v budúcom roku očakávame postupné zlepšovanie na trhu práce – mierny rast zamestnanosti a začiatok postupného poklesu miery nezamestnanosti. S tým pôjde ruka v ruke miernejší rast miezd oproti dynamickým rastom z posledných rokov.

Ľudovít KUSAL

Ladislav CHUDÍK bol prenikavou hereckou osobnosťou, na akú sa nezabúda

Od Škrholu a Dabača po doktora Sovu

Jozef SLIACKY – Foto: archív autora

Pred piatimi rokmi zomrel herec Ladislav CHUDÍK. Do povedomia širokej verejnosti vošiel plejádou výrazných postáv, ako bol napríklad kapitán Dabač v rovnomennom filme alebo primár Sova v televíznom seriáli Nemocnica na okraji mesta.

Rodiskom Ladislava Chudíka je Hronec, dolina na brehoch Čierneho Hrona, oprávnené hrdá na svoje drevorubačské a uhliarske, ale najmä banické, hutnícke a zlievarenské tradície. V roku 2007 pri oslavách šesťsto päťdesiateho výročia prvej písomnej zmienky o obci bol Ladislav Chudík medzi čestnými hosťami.

„Ako dieťa som najviac poznal miesta za Hronom, kde som sa narodil. Môj rodný dom je prerobený na penzión,“ povedal mi vtedy v krátkom rozhovore. „Chodieval som najmä na Žabiareň, kde sme sa hrávali s deťmi a kde bývali Lipkovci, moji starí rodičia. To bol môj detský svet. Potom sme bývali v Prajskom dome, a keď som mal jedenásť rokov, išiel som študovať na gymnázium v Kremnici. Rodičia zostali v Hronci, bývali v Komorhófe a ja som bol doma len sviatočným a prázdninovým hosťom.“

■ ŠKRHOLA NA ZAČIATKU

V Hronci, kde sa narodil 27. mája 1924, sa vlastne začala aj herecká kariéra Ladislava Chudíka. „Mal som o štyri roky staršieho kamaráta Karola Kolmačku, ktorý bol dušou nášho detského bábkového divadla,“ vrátil sa v spomienkach do detských liet. „Hrávali sme pre Dolnú kolóniu v pivnici u Mlynárikov, ktorí bývali pri ceste do Valaskej. Karol hral Gašparka a ja Škrholu, predstaviteľa zdravého sedliackeho rozumu, čo mi vyhovovalo, lebo sa mi páčilo, ako gestikuloval a celkovo pôsobil dynamicky.“

Herec tiež spomínal, že viac priľnul k matke než k prísne mu otcovi. „Riadiť som sa tým, čo mi prízvukovala mama. Hovorievala: Buď dobrý, múdry, správaj sa slušne a nikomu neublíž.“

Po gymnaziálnych štúdiách v Kremnici, kde sa zapojil do činnosti ochotníckeho divadla, sa rozhodol pre štúdium ruštiny a slovenčiny na Filozofickej fakulte univerzity v Bratislave. Lákali ho však dosky, ktoré, ako sa ukázalo, preňho vskutku znamenali svet. Napriek neľahkým vojnovým časom sa prihlásil aj na štúdium herectva na Štátnom konzervatóriu. Už ako dvadsaťročný dostal angažmán v Slovenskom národnom divadle, keď si talentovaného mládenca všimol dramaturg Ján Sedlák. Správnosť tejto voľby potvrdil renomovaný režisér Ján Jamnický. Chudík debutoval v roku 1944 v úlohe Posla v Schillerovej

Pamiatka herca Ladislava CHUDÍKA je aj päť rokov od jeho skonu stále prenikavo živá ako jeho nezabudnuteľné postavy, ktoré vytvoril vo filme, v televízii aj na divadelných doskách.

Messinskej neveste. Pod vedením skúsených pedagógov a režisérov s jemu vlastnou vytrvalosťou rýchlo napredoval. Najviac mu sedeli postavy vážnych, tvrdých, ale vo svojom vnútri citlivých chlapov, ťažko skúšaných životom. Príkladom môže byť jeho stvárnenie Macbetha v rovnomennej Shakespearovej hre alebo Herodesa v Hviezdoslavovej dráme Herodes a Herodias. Rovnako to bolo aj vo filmoch alebo v televíznych inscenáciách. Zahral si už v roku 1946 v prvom slovenskom filme Varúj! Pamätníkom sa Ladislav Chudík objaví najmä ako kapitán Dabač v rovnomennom filme s povstaleckou tematikou, ktorý sa dostal do kín v roku 1959. Majstrovsky sa zhostil aj úlohy generála Svobodu (Sokolovo, Oslobodenie Prahy, Vojaci slobody), Jana Amosa Komenského v životopisnej snímke a napokon primára Sovu v obľúbenom Dietlovom seriáli Nemocnica na okraji mesta, vďaka ktorej si získal veľkú popularitu aj u českých divákov. Pritom sa k tejto postave dostal viac-menej náhodou. Krátko na to, čo sa začalo nakrúcanie, zomrel český herec Karel Höger. Chudíka obsadili ako náhradníka a ukázalo sa, že to bola tá najlepšia voľba.

„Úloha primára Sovu bola veľmi náročná aj preto, že zrazu vstúpil do už päťnásť rokov starého diela, musel sa rýchlo naučiť množstvo textov, pričom súčasne plnil záväzky v SND aj inde,“ pripomína manželka Alena Chudíková. „Najnáročnejšie však bolo preňho zvládnuť češtinu na úrovni. Navyše v čase, keď nakrúcal prvú sériu, sa rozvádzať so svojou prvou manžel-

kou. Nebola to prechádzka ružovou záhradou.“

■ VOLANIE Z HOLLYWOODU

Ladislav Chudík sa na každú úlohu zodpovedne pripravoval. Dá sa povedať, že sa učil celý život a rovnako celý život odovzdával bohaté skúsenosti a vedomosti novým generáciám hercov. Krátky čas (v rokoch 1963 – 1966) bol šéfom činohry SND a už od roka 1949 učil na bratislavskom konzervatóriu a neskôr na Vysokej škole múzických umení. Nových adeptov hereckého umenia viedol k dokonalému vykresleniu charakteru postavy s dôrazom na javiskovú reč. V roku 1956 bol pri zrode bratislavského vysielania Československej televízie.

Až v posledných rokoch sa Ladislav Chudík viac rozhovoril o vlastnom živote, ktorý nebol ľahký. Po vstupe vojsk Varšavskej zmluvy v auguste 1968 odišiel do Viedne. „Môžem povedať, že sa k nám Rakúšanovia správali ako anjeli strážni, mali sme sa ako v rozprávke,“ spomínal. Ale už po troch mesiacoch sa vrátil domov napriek tomu, že ho renomovaný režisér Ján Kadár volal do Hollywoodu. Úcta k domovine bola silnejšia ako herecká kariéra spojená s neporovnateľne vyššími honorármi. K návratu ho v dobrom slova zmysle prinútili jeho študenti, ktorí, aj keď už mali za sebou prvé úspechy, potrebovali oporu obľúbeného profesora a prišli si poňho do Viedne.

■ ROLA POLITIKA

Po novembri '89 sa zapojil do programu kultúry a krátky čas bol členom slovenskej vlády. Veľmi rýchlo však spoznal,

že na túto rolu nie je stavaný. Videl, že v politike sa hrá iné „divadlo“, a tak sa vrátil k svojej profesii.

V roku 1982 ocenili Ladislava Chudíka titulom Národný umelec. Prevzal si aj ďalšie významné ocenenia: ako prvý dostal Cenu Jozefa Kronera za celoživotné dielo, rok predtým (1998) Rad Ľudovíta Štúra I. triedy, v roku 2002 Krištáľové krídlo v oblasti divadla a audiovizuálneho umenia a ďalšie ocenenia.

Ako osemdesiatnik ho sužovali choroby, prekonával niekoľko operácií, napriek tomu sa vrátil na scénu. „Nemyslel som si, že sa z toho vystráším, prišli však za mnou a povedali, že to skúsime,“ spomínal. „Bol som v tom čase ešte rekonvalescent. Ale ak je vôľa, katapultuje to človeka z postele, aj z nedostatkov vo vlastnom tele. Vystriete sa a idete. Chrbtová kosť môjho života, čo sa týka hereckej dráhy, to je slalom okolo mojich chorôb, operácií, ťažkostí.“

■ ZLOŽITÝ ŽIVOT

Aj keď na scéne exceloval, jeho osobný život bol zložitý. So smútkom v hlase spomínal na svoju prvú manželku Helenu, ktorá sa po operácii nádoru na mozgu neskutočne zmenila. „Bolo to strašné, bol som pre ňu ľudský odpad. Rozmýšľal som aj o tom, že skončím so životom,“ priznal. Práve ponuka účinkovať v Dietlovom seriáli mu pomohla dostať sa z priam zúfalej situácie. Manželstvo rozviedli v roku 1979, ale napriek tomu, že sa Helena odsťahovala do Prahy, usiloval sa jej pomáhať. Po piatich rokoch však zomrela. Po jeho boku sa objavila právnička Alena, ktorá už mala takisto za sebou jeden vzťah. Tá vytrvala pri ňom až do konca, a ako sa sám maestro vyjadril, práve jej vďačil za to, že sa dožil vysokého veku.

„O jeho problémoch som vtedy nevedela. Poznali sme sa síce, ale nestretávali sa. Všetko mi porozprával až o niekoľko rokov neskôr, keď sme spolu začali žiť. Spomínal, ako počas nakrúcania Nemocnice neustále lietal medzi Bratislavou a Prahou. Napríklad zrátal, že v jednom mesiaci letel až dvadsaťštyrikrát, pretože v Česku nakrúcal a v Bratislave hral predstavenia. Niektorí ho v tom čase odsudzovali za to, že hovoril v Česku po česky. Robil to však zámerne, aby jeho

V chotári rodnej obce na Hájnom grúni, kam Ladislav CHUDÍK rád chodieval, postavili vďaka súčasníkom hereckej legende tento symbolický pamätník.

čeština pôsobila čo najprirodzenejšie, veď v Nemocnici na okraji mesta hovoril po česky ako primár Sova bez dabovania. V Slovenskom národnom divadle rozprával rodák z Hronca spisovnou slovenčinou, v seriáli „mluvil“. Uložil si vtedy zásadu, že len čo prekročí hranicu rieky Moravy, bude hovoriť po česky. A to dodržal. Takto vlastne trénoval, a tú češtinu naozaj zvládol,“ zaspomínala si Alena Chudíková.

K úlohe primára Sovu mu pomohol aj známy český lekár Miroslav Plzák. „Povedal mi, že keby ma neprihovánil Sovu zbraň, tak by ma musel hospitalizovať. Tak zle som bol na tom,“ doplnil spomienky Ladislav Chudík, ktorý odišiel do hereckého neba pred piatimi rokmi 29. júna 2015 ako deväťdesiatjedenročný.

■ HÁJNY GRŮN

Ako chlapec často vychádzal na Hájny grúň nad rodným Hroncom. „Chodievali sme robiť na úzke polička na strmine,“ spomínal. „Pamätám sa, ako mi potom chutil chlieb s maslom a medom a voda zo studničky pod lipou. A ako som sa kochal pohľadom na panorámu Nízkyh Tatier a Hron. Hájny grúň sa pre mňa stal symbolom túžby vyjsť z doliny na kopec a rozhliaďnuť sa. To je niečo, čo si nesiete po celý život so sebou a nikto vám to nemôže vziať.“

Dnes už na lúčinách Hájneho grúňa nepočujeme šuchot kôs a hrabí, ale možno nás tu privíta cenganie zvoncov, keďže horské lúky sú stále čistou a zdravou pašou. Prostredie vskutku malebné a výhľad z nich je naozaj parádny. Ladislav Chudík sa do tohto svojho neba vrátil podľa vlastného želania natrvalo, čo nám pripomína pamätník v lesno-lúčnom zátiší. Z Hronca sa k nemu dostaneme asi po hodinovom výstupe po modrej turistickej značke.

Na prechádzku od Prešova do údolia Ondavy a Laborca pozýva Waldsteinova kolekcia

Virtuálne prehliadky umenia tiež majú čaro

Text a foto: Marián ŠIMKULIČ

Aj keď sme sa Waldsteinovcov naučili vnímať najmä v súvislosti s Českom, starý rod pôsobil aj na Slovensku, najmä po tom, ako vstúpil do príbuzenských vzťahov so zemplinskými Sztárayovcami. Vo farskom Kostole svätej Anny v obci Vinné (okres Michalovce) sa nachádza neogotický epitaf Jána Nepomuka Waldsteina (1809 – 1876). Gróf, rodák z Vinného, sa výrazne zapísal do uhorských dejín: bol národohospodárom, županom Užskej župy, členom akadémie vied, amatérskym maliarom a zberateľom výtvarných diel.

V roku 1861 pozval gróf na svoj veľkostatok vo Vinnom známeho rakúskeho maliara Thomasa Endera (1793 – 1875). Profesor Viedenskej výtvarnej akadémie už v dôchodkovom veku sprevádzal na Horné Uhorsko svojho syna, stavebného inžiniera, ktorý sem prišiel budovať železničnú trať Košice – Bohumín. Starý pán si do batôžiny pribalil akvarelové farby a skicár, aby počas cesty ešte zachytil prchavé okamihy krajiny, ktorú so synom prejdú. Keďže gróf Ján Waldstein bol sám amatérsky maliar, no najmä zberateľ, požiadal umelca o namaľovanie niekoľkých akvarelov s tematikou zrúcanín Vinianskeho hradu. Postupne k nim pribudli aj ďalšie, zachytávajúce zrúcaniny hradov, prírodné zátišia Vysokých Tatier i Karpát a iné zvláš-

nosti na území súčasného Slovenska, ktoré sa Ján Waldstein rozhodol kúpiť. Chápal, že akvarely, mapujúce architektúru či topografickú tvár vidieka, sú vzhľadom na nástup fotografickej techniky už na ústupe. Zároveň predvídaj, že dielo Thomasa Endera bude v tomto zmysle síce úsilím posledného mohykána tradičného spôsobu maľovania, no svojou kvalitou predstavuje pre pochopenie histórie významnú hodnotu. Tak sa mu podarilo vytvoriť Waldsteinskú zbierku 220 akvarelov, ktorú 8. júna 1868 ako člen riaditeľského zboru daroval Akadémii vied v Budapešti. Podľa darovacej listiny tak urobil z presvedčenia, že výtvarné umenie významne ovplyvňuje verejné vzdelávanie a rozvíja občiansku spoločnosť. Keďže v súčasnosti žijeme v zajatí pan-

Ján WALDSTEIN, 1809 – 1876

démie s odporúčaním obmedziť pohyb v spoločnosti, možno vás zaujme iniciatíva na webovej stránke Krajino-maľby Thomasa Endera (v slovenskej verzii), kde sa dočítate o rakúskom krajinárovi a budete si môcť pozrieť jeho diela, ktoré namaľoval na severnom a severovýchodnom území Uhorska a v horách Haliča, na území dnešného Slovenska, čiastočne Poľska, Ukrajiny a Maďarska.

Waldsteinova kolekcia je v súčasnosti uložená v Zbierke rukopisov Maďarskej akadémie vied – Knižnice akadémie pod signatúrou Ms 4409. Obrazy sú rozdelené do osemnástich častí, východ Slovenska nájdeme v sedemnásť časti nazvanej Od Prešova do údolia Ondavy a Laborca. Projekt vznikol v roku 2000 s odpo-

Kamenný epitaf Jána WALDSTEINA v Kostole svätej Anny vo Vinnom

ručaním, aby sa obrazy a zobrazené prírodné a kultúrne hodnoty stali spoločným pokladom nás všetkých, susedných krajín a Európy.

Obštrukcie maďarskej strany pred parafovaním dokumentu trvali takmer rok

Sto rokov od mierovej zmluvy v Trianone

Ivan MRVA — Foto: archív autora

Po obštrukciách, trvajúcich takmer rok, štvrtého júna 1920 Maďarsko uznalo hranice so susednými štátmi a jeho poverenci v zámku Veľký Trianon podpísali mierovú zmluvu, ktorá obsahovala tristošesťdesiatštyri bodov. Našich južných susedov na tomto akte reprezentovala druhoradá politická garnitúra — minister pre blahobyt Augustín Bernard a vyslanec poverený minister Alfréd Lazar. Vedúci delegácie gróf Albert Apponyi, ktorý od januára 1920 v Paríži zastupoval Maďarsko, sa ešte pred podpísaním vzdal funkcie...

Maďarský minister Bernard krátko po pripojení podpisu pod mierovú zmluvu vyhlásil, že z vojenských, národnostných a hospodárskych dôvodov je pre Maďarov neprijateľná. Podpísal ju len narychlo a formálne. Odmietol slávnostné pero, ale z vrecka vytiahol také, čo zobral v hoteli a po použití ho zahodil. Útechou mu vraj boli povzbudzujúce slová anglického vyslanca, vyjadrujúce porozumenie a účasť. Taliansky zástupca mu dokonca tlmočil, že krivda spáchaná na maďarskom ľude bude raz odčinená.

■ ROZPAD UHORSKA

Po porážke monarchie vo svetovej vojne sa nemaďarské národy rozhodli vymaniť z rámca Svätostefanskej koruny. Uhorsko sa rozpadlo následkom šovinistickej politiky Budapešti. Aj sami Maďari dali starému Uhorsku zbrohom a maďarská politická reprezentácia na čele s grófom s Mihály Károlyim v polovici novembra 1918 vyhlásila republiku. V Budapešti sa domnievali, že strata územia, obývaných inými národmi, je len dočasná a u mocností Dohody prostredníctvom diplomatických intríg, propagandy či plebiscitom obhája integritu Uhorska.

Už na sklonku vojny pešťanskí politici voči národnostiam nasadzovali vládnejšiu tvár ako dosiaľ. Osobitne si obchádzali Slovákov. Na gymnáziách namiesto gréčtiny zavádzali odrazu slovenčinu, na stránkach maďarských časopisov sa objavovalo už len „Szlovák“ namiesto notorického „Tótok“. Veľa sa písalo o vernom slovenskom národe, o milých slovenských bratoch, stáročnom slovensko-maďarskom zväzku, aj keď len pred krátkym časom boli uvedomelí Slováci len panslávi zradcovia a Uhorsko sa malo stať jednotlým maďarským štátom.

■ VLÁDA BOLŠEVIKOV

V marci 1919 maďarská vláda v úsilí získať stratené sympatie slovenského národa zmajstrovala zákon o Slovenskej krajine. Mal to byť autonómny útvar na severe Uhorska obývaný Slovákmí. Na Slovákov však tento trik nezaúčinkoval. Nové, zatiaľ len dočasné hranice Maďarska veľmoci stanovili už na jar 1919. Maďari ich však neboli ochotní akceptovať a pokúsili sa o unikátne vojensko-politické riešenie. Mihály Károlyi 21. marca 1919 odovzdal vládu bolševickej klika na čele s Béloom Kunom. Bola vyhlásená republika rád, ktorá mala pomocou bolševickej revolúcie reštaurovať Uhorsko. Pešťanskí červení diktátori vkladali nádeje do sovietskeho Ruska. Béla Kun žiadala Lenina, aby Červená armáda podnikla útok na Rumunsko a prebojovala sa cez Karpaty. Ale soviety mali plné ruky práce s bielym odbojom a nádeje na proletársku pomoc sa zrútili. Bolševici chceli na svoju stranu zlákať slovenské obyvateľstvo, sklamané pomermi v Česko-Slovensku, a v Prešove inštalovali Slovenskú republiku rád. Slovenský ľud sa však nedal zlákať. Plán na bolševizáciu Karpatskej kotliny sa nepodaril a v auguste sa červené Maďarsko zmenilo na biele.

■ ROKOVANIA V PARÍŽI

Aj nová vládna garnitúra mala ten istý cieľ — obnoviť Uhorsko skôr diplomatickými, politickými, a ak to pôjde aj vojenskými prostriedkami. Najprv si Maďarsko muselo upevniť medzinárodné postavenie, a to sa dalo uskutočniť len vyslaním delegácie na mierovú konferenciu do Versailles. Začiatkom januára sa do Paríža dostavili politické veličiny niekdajšieho Uhorska — grófi Pavol Teleki, Štefan Bethlen, Ladislav Somssich a niekoľko poradcov. V slovenskej otázke mal delegácii radiť Viktor Dvorčák, známy propa-

Rokovanie mierovej konferencie v zámku Veľký Trianon vo Versailles

Historické vyobrazenie Veľkého Uhorska, ako si ho „maľujú“ Maďari.

gátor osobitnej šarišskej a zemplinskej národnosti. Na čele maďarskej delegácie bol gróf Albert Apponyi, známy ako iniciátor maďarizačných školských zákonov z roku 1907. Plynule hovoril niekoľkými európskymi jazykmi a pestoval dôverné styky so svetovými politickými osobnosťami. Na svojom majetku v Malinove (vtedy Eberhard), neďaleko Bratislavy, v roku 1910 hostil amerického prezidenta Theodora Roosevelta. Na mierovej konferencii sa Apponyi blysol prejavom, ktorým chcel ovplyvniť dianie na prospech Maďarov. Reč si dlho pripravoval a nechal vytlačiť vo viacerých európskych jazykoch. Hladkou francúzštinou predstavil Uhorsko ako krajinu, ktorá celé storočia zabezpečovala stabilitu strednej Európy. Pospomínal všetko možné, len aby na maďarskú stranu naklonil dohodových politikov. Zdôraznil, že po schválení nových hraníc sa maďarské obyvateľstvo dostane pod hegemoniu národov s nižšou kultúrou, i keď kultúra maďarského vidieka bola často na zaplkanie. Podľa Apponyiho Maďari hneď po prijatí kresťanstva sa stali hrádzou proti vpádom barbarov z Východu... Ctený pán gróf však zamĺčal, že Uhorsko bolo spoločným domovom siedmich národov a jeho základy podvrátili práve Maďari svojou šovinistickou politikou. Reč sa minula účinkom, dohodoví politici nenaleťali Apponyiho vyfabrikovaným argumentom a trvali na tom, aby Maďari mierovú zmluvu podpísali v pôvodnej podobe. Budapešť požiadala o predĺženie lehoty na odpoveď ešte o niekoľko týždňov. Maďarská diplomacia zatiaľ pracovala na plné obrátky. Skúšala obmäkčiť politikov v Ríme a Londýne. Medzi anglickými lordmi sa vždy našli dobré duše, ochotné brániť maďarských grófov. Ale britský ministerský predseda Lloyd George maďarských diplomatov poučil, že mier musia podpísať.

■ SKORMÚTENÁ PEŠŤ

V Pešti sa zatiaľ rodili najrôznejšie kombinácie, hovorilo sa o taliansko-maďarsko-rumunskom spojení. Iní dávali prednosť poľskej karte, inovovalo sa heslo „Poľak Venger dva bratanky, jak

do piwa tak do szklanky“ a plánovala sa spoločná vojna proti Česko-Slovensku. Maďari v nijakom prípade neboli ochotní zmieriť sa so stratou „horného vidieka“. Felvidék považovali za klenot Uhorska a ďalší vyvrátili všetky živé tvrdenia. Aby oklamali západných diplomatov na mierovej konferencii, spustili účelovú propagandu o národnostnom zákone z roku 1868, jedinom svojho druhu v Európe. Ten vraj polstoročie zabezpečoval práva Nemaďarov. Slovenskí členovia česko-slovenskej delegácie v Paríži Fedor Houdek, Jozef Škultéty, Štefan Osuský a ďalší vyvrátili všetky živé tvrdenia. Paríž zaplavovali maďarské memorandá, mapy, štatistiky, grafy aj peniaze určené žurnalistom, aby o Maďaroch a uhorskej minulosti písali len v najlepšom svetle.

■ ARGUMENTY MAĐAROV

Keď v marci rokovaní na mierovej konferencii pokračovali, maďarská delegácia predostrela množstvo argumentov. K slovu sa dostali úradné maďarské štatistiky z roka 1910, ktorými sa usilovali dokázať, koľko Maďarov by zostalo za hranicami v okolitých štátoch. Aby oklamali západných diplomatov na mierovej konferencii, spustili účelovú propagandu o národnostnom zákone z roka 1868, jedinom svojho druhu v Európe. Ten vraj polstoročie zabezpečoval práva Nemaďarov. Slovenskí členovia česko-slovenskej delegácie v Paríži Fedor Houdek, Jozef Škultéty, Štefan Osuský a ďalší vyvrátili všetky živé tvrdenia. Paríž zaplavovali maďarské memorandá, mapy, štatistiky, grafy aj peniaze určené žurnalistom, aby o Maďaroch a uhorskej minulosti písali len v najlepšom svetle.

Koncom marca sa Apponyi ešte raz pokúsil odročiť rokovaní — tentoraz poukázaním na veľkonočné sviatky. Piateho mája 1920 prišla z Paríža do Pešti studená sprcha, Maďarsko musí do desiatich dní mierovú dohodu podpísať v pôvodnom znení a hranice sa meniť nebudú. Nepomohli ani oficiálne protesty vypracované napochyť v Komárne utvorenou Ligou Maďarov na Slovensku. Maďarskí politici neskrývali rozhorčenie, ale realisti pripomínali, že mier treba podpísať. Po Budapešti sa potulovali davy robotníkov bez práce, fabriky pre nedostatok uhlia stáli, širil sa hlad a podvýžka. Každým dňom hrozila prepuknúť revolta. Práve v tomto vypätom období sa Albert Apponyi vzdal účasti na mierovej konferencii s odôvodnením, že nemá právo zastupovať Maďarsko, lebo je gróf s predikátom z Oponic a príslušný do Malinova, kde vlastní majetky, a teda po právnej stránke je občanom obsadeného územia, čo bol v Pešti nový názov pre Slovensko.

Pamätník Trianonu v Maďarsku

Fakľový sprievod šovinistického hnutia 64 žúp u našich južných susedov

Lehotu určenú v Paríži maďarská strana nedodržala. Klika na čele s ríšskym správcom Horthym ešte dúfala v pomoc Poľska, kde sa aj v najvyšších kruhoch ozývali hlasy o potrebe spoločnej poľsko-maďarskej hranice. Nádej na konci mája 1920 pochoval útek Poliakov od Bereziny v dôsledku tlaku Červenej armády.

Štvrtého júna 1920 v Budapešti vedeli, že mier sa podpisuje a poznali aj jeho obsah. Sám Apponyi sa v emotívnom prejave vyjadril, že zlomok národa si musí z trosiek budovať novú vlasť. Jeho zmienka o zlomku národa len potvrdila, že je stále ešte v zajatí uhorskej štátnej doktríny, podľa ktorej každý obyvateľ na území niekdajšieho Uhorska je príslušníkom jednotného a nedeliteľného maďarského národa. Apponyi ďalej zdôraznil, že vlastenecké svedomie mu kázalo, aby aj on radil podpísať vnútený mier. Jeho prijatie však znamená len to, že Maďarsko sa vzdáva násilných prostriedkov na zmenu, ale dielo nie je skončené, zápas o nápravu krívd sa len začína...

■ BOD ZLOMU...

V Budapešti napochyťro splnomocnili dve málo známe osobnosti — Lazara a Bernarda, aby mier podpísali. Obaja sa 2. júna dostavili do Paríža, aby v mene Maďarského štátu pripojili podpisy pod mierovú zmluvu. Spreádzali ich diplomati s nemaďarskými znejúcimi priezviskami — Arnold Bobrik, Ján Wettstein, Iván Práznovszky a spišský gróf Štefan Čáky. Slávnostný akt podpisu sa odohral 4. júna o štvrté hodine popoludní. Platnosť mierovej dohody potvrdili zástupcovia mocností Dohody a vyslanci dvadsiatich dvoch európskych štátov. So zadostúčením a pocitom úľavy pripojili podpisy reprezentanti nástupníckych štátov — Eduard Beneš a Štefan Osuský za Česko-Slovensko, Rumun Cantacuzane a Srb Nikola Pašić. V deň podpisu sa maďarskí poslanci stretli na mimoriadnej schôdzi v budove snemu. Predseda Štefan Rakovszky otvoril krátke, sotva štvrtihodinu trvajúce zasadanie slovami: „Pre Maďarsko nastal historický bod zlomu. Dnes sa podpíše tá mierová zmluva, ktorá vypovedá o rozdrobení

nášho tisícročného štátu. Podľahli sme neznesiteľnému tlaku...“

V Budapešti a v ďalších maďarských mestách zavládla truchlivá atmosféra. Tlač pripomínala, že je to čierny piatok maďarskej histórie a národ postihla rovnaká katastrofa, akou bola porážka pri Augsburgu v roku 955 a pohroma pri Moháči v roku 1526. Všetky obchody boli na znak smútku zavreté, o desiatej hodine dopoludnia začali vyzváňať kostolné zvony, zavýjali fabrické sirény a pískali lokomotívy. Na úradoch ani v závodoch sa nepracovalo, zábavné podniky i kaviarne zavreli. Popoludní tiahol mohutný sprievod cez pešťanske ulice. Za veľkého dažďa pri pomníku slávneho básnika Alexandra Petroviča-Petőfiho sa k davu prihovorili popredné osobnosti. Všetci rečníci opakovali jednu a tú istú mantru: Maďarov postihla veľká nespravodlivosť, ale dnešným dňom začína boj za nápravu krívd...

■ ZROD IRENTY

Mierová zmluva zrodila maďarskú irentu, teda zápas o prinavrátenie územia, a revizionistickú politiku. Štvrtý jún sa stal dňom národného smútku. Každoročne sa organizovali veľké verejné zhromaždenia, na ktorých sa spomínalo na zlaté časy Veľkého Uhorska a rečnilo sa o strašnej krivde. V skutočnosti Trianon nebol nijaký nespravodlivý diktát, ale nové hranice Maďarska naplnili sebaurčovacie práva nemaďarských národov, ktoré mali v Uhorsku postupne zaniknúť, a Maďarom umožnili konečne si budovať vlastný národný štát!

Iredenta sa stala oficiálnym programom všetkých maďarských vlád. Do jej služieb zapojili kultúru, cirkev, vedu i školskú výchovu. Zdôrazňovalo sa najmä, že Maďarsko prišlo o dve tretiny územia a jedenáť miliónov obyvateľov (nerátajúc do toho Chorvátsko), pričom hlavný vinník vojny Nemecko stratilo iba trinásť percent územia a len desať percent obyvateľstva. Boli to falošné argumenty, ktoré počut ešte aj dnes. Pravda je však iná. Maďari pletli dva pojmy — niekdajšie Uhorsko a povojnové Maďarsko. Žiaľ, ani v súčasnosti nemajú vo svojom jazyku výraz pre zaniknuté kráľovstvo, ktoré my nazývame Uhorskom. Pre nich je to jednoducho Magyarország, rovnako nazývajú aj dnešné Maďarsko. Spletenie geografických pojmov a falošná téza vydávať Uhorsko za maďarský štát zrodili mýtus o nespravodlivosti nanútenej v Trianone. Uhorsko nebolo vlastníctvom Maďarov, bol to mnohonárodný štát.

■ STABILIZUJÚCI PRVOK

V období medzi oboma svetovými vojnami maďarskí školáci sa geografii učili z map Uhorského kráľovstva, v učebniciach vlastivedy kreslili staré Uhorsko a jeho územia ležiace za trianon-skou hranicou označovali za dočasne odtrhnuté. Až do konca druhej svetovej vojny žiaci sa každoročne pri nástupe do školy prvého septembra modlili za obnovenie Veľkého Uhorska: „Verím v jedného Boha, verím v jednu vlasť, verím v nekonečnú božskú spravodlivosť, verím v znovuzrodenie Uhorska...“ Verejnosť chlácholili poukázaním na to, že aj po Moháčskej bitke v roku 1526 sa Uhorsko rozsypalo, tretinu krajiny ovládli Turci, a predsa sa po sto päťdesiatich rokoch obnovilo v pôvodných hraniciach. V roku 1938 sa ciele irenty začali naplňovať, vďaka Hitlerovi a Mussolinimu si Maďari hranice so Slovenskom posunuli ďaleko na sever, potom zabrali celú Podkarpatskú Rus. Druhá Viedenská arbitráž v roku 1940 porušila trianon-skú hranicu s Rumunskom a po nemeckom vpáde na Balkán v apríli 1941 zabrali severné oblasti okupovaného Srbska. Maďarská propaganda velebila tieto dočasné územné zisky a v atmosfére eufórie v Budapešti silneli hlasy, že to je len prvý krok pri obnove Veľkého Uhorska. Nestalo sa. Po skončení druhej svetovej vojny sa obnovili hranice Maďarska stanovené v Trianone s malou korektúrou na prospech Slovenska v oblasti Bratislavy. A tak Trianonská mierová zmluva obsahujúca tristošesťdesiatštyri bodov s drobnými korekciami dodnes zostáva v platnosti. Jej rešpektovanie je stabilizujúcim prvkom v stredoeurópskom priestore.

Kultúru na Slovensku čaká ťažký direkt, a opäť je za tým neviditeľný nepriateľ Župy krátia rozpočty, odnesie si to kultúra

Ludovít KUSAL – Foto: archív SNN

Po vypuknutí koronakrízy bolo jasné, že pandémie si „odskáču“ všetky odvetvia života či spoločnosti, kultúru nevynímajúc. Spoločnosť vníma dosah krízy najskôr cez sociálne opatrenia na pomoc pracovníkom v kultúre, ktoré svojou aktivitou výrazne podporila samotná ministerka Natália Milanová. Neskôr aj SNN písali o výpadkoch príjmov inštitúcií, spadajúcich pod samotné ministerstvo, ktoré za dva mesiace dosiahli 1,6 milióna eura, a dnes sa dostáva na program ďalšia strana mince — dosah na kultúrne aktivity, kultúrne spolky a združenia.

Na programe dňa je totiž škrtanie v rozpočtoch tých, ktorí kultúre pomáhali už z ich vlastnej podstaty existencie — mestá či vyššie územné celky. Predstavitelia samospráv sú nešťastní, pretože sami zatiaľ len odhadujú, o aké príjmy ich pandémie obrala, najmä prostredníctvom nižšieho výberu daní.

■ VÝPADKY V MILIÓNOCH

Napríklad Bratislavský samosprávny kraj príde do konca roka o osem miliónov eur, Žilinský samosprávny kraj bude negatívne ovplyvnený najmä výpadkom výnosu dane z príjmov fyzických osôb s objemom vyše 8,3 milióna eura, Nitra očakáva výpadok príjmov pre tento rok vo výške 9,6 milióna eura, a tak by sme mohli ísť ďalej. Spomínaná Nitra už ohlásila pozastavenie financovania kultúrnych aktivít i obnovy historických pamiatok.

„Nie sme v situácii, že môžeme takmer dva milióny z rozpočtu rozdať ako dotácie. Nielenže nám to nedovoľujú finančné možnosti, ale drvivá väčšina projektov nebude môcť byť realizovaná z protipandemických i časových dôvodov. V tejto chvíli potrebujeme zabezpečiť najmä záko-

nom stanovené služby. Verím, že sa k Bratislavskej regionálne dotačnej schéme v budúcom roku vrátíme. Uvedomujem si situáciu v treťom sektore, no v prvom rade musíme poskytovať kvalitné vzdelanie, sociálne služby i regionálnu dopravu pre obyvateľov,“ ozrejmil situáciu bratislavský župan Juraj Droba.

Jediná žena medzi županmi predsedníčka Žilinského samosprávneho kraja Erika Jurinová vidí čiastočné riešenie. „Je potrebné prijatie zákona o viacdrojovom financovaní kultúry v regiónoch, ktoré môže zefektívniť potrebný prísun financií do kultúrnych inštitúcií, podpora pre nové pravidlá pre transparentné výberové konania na riaditeľov kultúrnych inštitúcií a výrazná podpora obnovy kultúrneho dedičstva.“ V Žiline dokonca už aj upravili rozpočet, pretože očakávajú výpadok vyše osem miliónov eur. Prvá úprava rozpočtu, ktorú poslanci VÚC prijali, reflektuje očakávaný pokles daňových príjmov s objemom 6,3 milióna eura.

■ PRICHÁDZA STRACH

V Bratislavskom samosprávnom kraji sa už najhlasnejšie ozvala aj dotknutá kultúrna obec, ktorá hovorí

o pochovávaní kultúry. „V časoch, keď je kultúrny sektor jednou z najohrozenejších oblastí, Bratislavská župa kultúre nepomohla. Aj napriek tomu, že rozpočet na nezriaďovanú kultúru v BSK je od nástupu župana Juraja Drobu čoraz poddimenzovanejší, grantový program, ktorého stopnutie teraz hrozí, udržuje nad vodou mnohé subjekty a jednotlivcov,“ tvrdia predstavitelia združenia KU.BA-Kultúrna Bratislava, pričom Drobovi vyčítajú, že rozhodol bez dialógu.

■ ŤAŽKÁ VOĽBA

Droba odkazuje, že pre kraj je to Sofiina voľba, ako tento rok ušetriť dvadsať miliónov eur tak, aby vedenie kraja vôbec zvládalo zachovať základné kompetencie župy. „S korunou prišli nevyhnutné škrt. Musíme zoškrtáť desať percent predpokladaných nákladov, ide nám o prežitie. Keď budem mať na výber, či sa chcem postarať o stravnú jednotku pre autistické dieťa v jednom z našich zariadení, alebo podporím výtvarnú výstavu, tak najskôr sa postarám o to dieťa.“ Napriek problémom bude kraj investovať do kultúry osem a pol milióna eur. Ministerka kultúry Natália Milanová aj

Zakladateľom budúcich mesiacov bude nedostatok financií – ohrozená je aj činnosť detských folklórnych súborov, ktorým v rámci možnosti pomáha aj Matica slovenská.

z týchto dôvodov aktívne podporuje urýchlené prijatie funkčného zákona o sponzoringu, ktorý by mohol čiastočne zachrániť situáciu v kultúre, ktorá bude tento rok naozaj dramatická. Napriek zložitej situácii sa podarilo ministerke podpísať zmluvy podprogramov Obnova kultúrnych pamiatok, Aktivity kultúrnej politiky a edičnej činnosti v oblasti pamiatkového fondu, Národný cintorín v Martine z dotačnej schémy Obnovme si svoj dom a tiež dotácie na Podporu miestnej regionálnej kultúry a Kultúrne poukazy.

Na margo toho Natália Milanová uviedla, že „jedinou možnosťou finančnej podpory zo strany ministerstva kultúry sú jeho dotačné programy. Bez obmedzení fungujú aj v čase boja proti COVIDU-19. S radosťou som preto podpísala

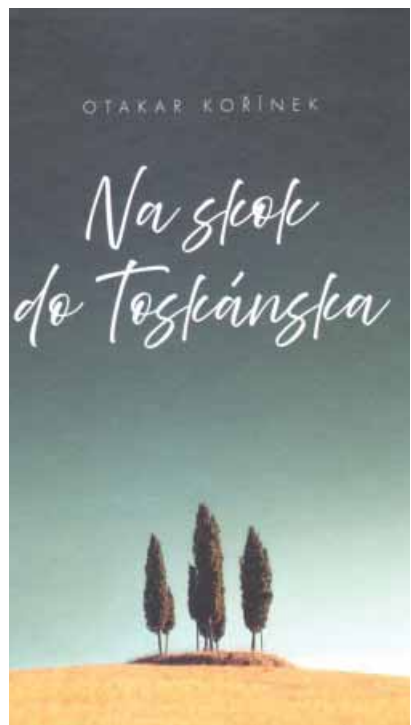
desiatky žiadostí o dotácie na obnovu národných kultúrnych pamiatok, podporu miestnej regionálnej kultúry či kultúrne poukazy“.

■ KONKRÉTNE OPATRENIA

Ako pomôcť kultúre nerieši len samotný rezort, ale aj vláda, ktorá už predtým prijala niektoré konkrétne opatrenia na pomoc kultúrnemu a kreatívnemu priemyslu. Ide predovšetkým o pomoc umelcom, autorom a kultúrnym organizáciám prostredníctvom priamej finančnej pomoci, zameranej na stimulovalie tvorby a distribúcie kultúrneho obsahu. Mimoriadne dôležitý pri hľadaní riešení je komplexný zber dát o hospodárskom dosahu, keďže sektor kultúry sa vyznačuje širokým spektrom aktérov so špecifickými potrebami.

Otakar Kořínek: Na skok do Toskánska, Vydavateľstvo SSS, 2019 Za volantom auta na voľnej nohe

KNIHA TÝŽDŇA

„Dnes pôjdeme, kam nás volant zavedie,“ takto si s priateľom Arnom povie Otakar Kořínek (1946) vo svojej knihe Na skok do Toskánska. Zvolili si dovolenkovú cestu „na turistickú voľnej nohe“, po akej sa našinci zväčša nevýdávajú, ba z akej málokto zo slovenských spisovateľov prináša podobne autorské svedectvo. Rozsahom útle stostranové dielo možno okrajovo zaradiť do cestopisného žánru, obsahom je osobnostnou výpoveďou o formálne ničím nezaťaženom a slobodnom spoznávaní krajiny, architektúry, kultúry, umenia, ľudí a ich domáckych zvyklostiach v tej časti stredného Talianska.

Z turistického hľadiska sa Toskánsko radí medzi zvlášť atraktívnu oblasť, jej spoznávanie by vydalo zaiste na podstatne hrubšiu publikáciu, lenže to by sa autor musel vzdať toho, čím zaujal o tomto apeninskom polostrove už vo svojej knižke Do Amalfi na kávu. Naladiť sa oddychovo, neviazať sa na formálne lákadlá cestovných kancelárií, prechádzať územím bez ambiciózných stresov zazrieť čo najviac, nezaťažovať seba a následne čitateľa odosobenou faktografiou z turistických bedekrov. Čitateľom sa nevnučuje ani tým, bez čoho by sa o cestovaní v dnešných časoch vlastne už ani nemalo písať – teda kulinárstvom. Ak v prvej knižke je v názve káva, popíjanie tohto nápoja sa nesie i v tejto druhej ako notový motív – aby sme obrazne pripomenuli Kořínkov vzťah k hudbe, osobitne k Beethovenovi či Bachovi, aj jeho radosť pri aktívnej klavírnej interpretácii viacerých hudobných žánrov. Kto by predsa čakal, že popri tomto talianskom domovskom nápoji bude predsa len reč aj o gastronómii, nech sa pripraví skôr na to, že putujúci sa nie raz vracajú večer zo svojich zosobených poznávaní hladní sťa spisovatelia (prirodzene, nezabúdajúc pritom dodržiavať pitný režim).

Na čo iné sa teda možno tešiť? Hovorí sa tomu čitateľská lahôdka, a tá stráca svoje čaro, ak by som sa usilovať sprostredkovať jej obsah opisne. Otakar Kořínek svoju osobnostnú výpoveď garantuje i osobitým literárnym štýlom. Napokon už dávnejšie sa zaradil medzi našich najvýznamnejších prekladateľov z anglosaskej literatúry 20. storočia. Medzi autormi, ktorých diela tvorivo pretlmočil do slovenčiny, sú napríklad H. Melville, J. Steinbeck a W. Faulkner, R. R. Tolkien, V. Nabokov aj J. Kerouac, E. L. Doctorow či L. de Bernières.

Dušan MIKOLAJ

MEDAILÓN

Scenáre nečíta a repliky sa učí rovno na placi. Sám priznáva, že herectvo ho po tých desiatkach rokov už nebaví a chcel by život zmeniť. Zatiaľ nevieme, ako sa ho rozhodne zmeniť, no vieme, že Roman Luknár by nám ako silný, charakterový typ herca určite chýbal. Na Deň detí sa tento bratislavský rodák s výraznou jazvou na líci dožíva päťdesiatich piatich rokov.

Presadil sa aj v d'alekom Španielsku

Prvé herecké skúsenosti získal v divadelnom súbore LUDUS. V roku 1987 absolvoval štúdium herectva na VŠMU v Bratislave. Bol členom Divadla pre deti a mládež v Trnave a Divadla Astorka Korzo '90. Od roka 1991 žil a hral v Španielsku, kde sa mu podarilo presadiť aj herecky — hral vo filmoch, v seriáloch i v divadelných hrách, no po sedemnástich rokoch sa vrátil do Bratislavy. Hral v mnohých slovenských, českých, španielskych a maďarských inscenáciách, televíznych a hraných filmoch. Za postavu Jakuba vo filme Záhrada bol nominovaný na Českého leva 1996 za hlavnú mužskú úlohu. Z ďalších filmov spomeňme Medvídek, Karamazovi, Lidice, Lóve, Kandidát, Toman, kde kvôli stvárneniu Jana Masaryka pribral dvadsaťpäť kilogramov, Dôverný nepriateľ, Backstage, Casino.sk, Amnesty či Ostrým nožom.

Podľa vlastných slov sa najlepšie cíti v polohe osamelého hrdinu, intuitívne bojujúceho za svoju pravdu a zmysel života.

Romana Luknára by ste ťažko stretli len tak na nejakej akcii v meste, nikam totiž nechodí a žije v ústraní v Rači, kde strávil aj časť svojho detstva a ktorú považuje za svoj domov. Vyhyba sa nielen mestu, ale aj divadlám či kolegom. „Do divadla nemôžem ísť ani ako divák, je mi z toho prostredia zle. Nepotrebujem stretávať hercov, to sú diagnózy. Väčšinou sú to ľudia zahľadení sami do seba. Naháňajú si svoje egá.“

Žije tak, ako ten jeho Jakub v Záhrade...

Ludovít KUSAL

HUMORESKA

Milý Donald, varujem Ťa, nedôjdi na Slovensko. Tvoj zvyk nenosiť rúško by Ťa tu stál veľa peňazí na pokutách. Radšej si urob poriadok doma. Nevieš, či podľa hesla America First, ale máš najviac nakazených na svete. Ich záchrana je na dobrej ceste. Spravodajská agentúra CNN to zabezpečila. K debate o pandémie si pozvali superodborníčku. Uhádol si, Klimatickú Grétu. Jej vedomosti sú, ako vidno, univerzálne. Priam prototyp renesančného vševeda.

Počul som, že Ťa trápi tých skoro štyridsať miliónov nezamestnaných. Štátnu kasu to stojí dosť peňazí. Dám Ťa tip. Rovnaký

problém riešila u nás Európska únia a vyriešila ho ľavou zadnou. Treba zdvihnúť dane. Ktorý štát nezdvihne, bude cvakať. Museli to byť múdri úradníci. Všetci im tam

z brány, daň z hlavy, daň z krvi, daň z obilia, daň z včiel, daň z muštu, daň z dreva, daň z ošipáných a mnohé ďalšie. Dokonalý daňový systém. Daň za nevestu vyberali

karantény. Niekedy sa to ľudovo volalo basa alebo domáce väzenie. Odborníci radia — po prechode hranice urob hocijaký trestný čin. Budeš mať ubytovanie a stravu

znamenat'. Súdný znalec z Čiech to vie celkom určité. Aj prokurátor.

Ak Ťa môžem odporúčať, stretnime sa v Číne. Tam je už po pandémie. Leť, prosím Ťa, cez Atlantik a mňa vyzdvihni cestou na sliackom letisku. Aspoň si odskúšaš, či je vhodné pre Air Force One. Držím Ťa palce, výrobca Tvojho stroja je firma Boeing. My sme nakúpili F16 od konkurencie. Ak na Sliacki bude hmla — ako vždy, nastúpil by som na očovskom letisku. Z lietadla na Podpoľaní radšej nevystupuj. Ľudia tam hovorili, že peniažky budú na NATO a na lietadlá a na trináste dôchodky nezvyší. Teším sa na stretnutie a lúčim sa novým slovenským rozlúčkovým pozdravom: „Zostaň negatívny!“

Milan ČASNOCHA MIKŠ

Nešťastie málokedy chodí samo — aj v Amerike...

posielame ročne miliardu eur. Kto má peniaze, má aj rozum. Lenže zvyšovanie daní nie je až taký nový objav. Naše mestá to urobili v predstihu s daňami z nehnuteľností. Nielen z nehnuteľností. V Amerike ste nezažili tureckú okupáciu. Milý Donald, Turci by Ťa ukázali, ako zdieľať chudobu. Už pred štyristo rokmi boli Osmani majstri vo vyrubovaní a vynaliezani nových daní. Daň

rovno s daňou za sudy s vínom a s daňou za rušenie verejného poriadku. Lebo na svadbe sa pilo víno a bitky medzi svadobčanmi už vtedy patrili ku dedinskému kolovitu. Upozornenia na neplatenie boli stručné a jasné. Ak nezaplatíte, hlavy vám odrežeme a na kôl vás nastokneme.

Milý Donald, nepríď teraz na Slovensko. Rovno by Ťa zavreli do

zadarmo. Inak si zaplatíš za stravu. Nemysli si, že si budeš objednávať z jedálneho lístka kaviár alebo šošovicu. Dostaneš, čo dostaneš, a zaplatíš trinásť eur na deň. Trinásťka sa považuje za nešťastné číslo. Na Slovensku to nie je jediné nešťastné číslo, ale čo už. Vo vašej abecede je trinásť číslo M. Keby som sa nebál väzenia, tak by som Ťa povedal, čo všetko také M môže

ČRTA

Memorandum slovenského národa bol programový dokument slovenských štátoprávnych, politických a kultúrnych požiadaviek, prijatý na slovenskom národnom zhromaždení 6. – 7. júna 1861 v Martine. Autorom memoranda bol Štefan Marko Daxner. Štefan Marko Daxner de Tótzabar sa narodil 22. decembra 1822 v Tisovci a skončil 11. apríla 1892 takisto v Tisovci. Bol to slovenský šľachtic, politik, právnik, ekonóm, publicista, národný buditeľ a spisovateľ. Patril k štúrovskej generácii. Pochovaný je na Národnom cintoríne v Martine.

Daxnerovo memorandum

Bol iniciátorom celonárodného zhromaždenia v Liptovskom Svätom Mikuláši v roku 1848, spoluvorcom Žiadostí slovenského národa, iniciátorom Slovenského národného zhromaždenia v Martine v roku 1861, spomínaného Memoranda slovenského národa a členom prvej slovenskej celonárodnej ustanovizne spolku Tatrin.

V „meruôsmych“ rokoch bol odsúdený na smrť, no poprave unikol. Rozsudok bol nakoniec zmenený na trojročné väzenie, ale v roku 1849 ho vyslobodili. Z jeho popudu zvolali v júni 1861 národné zhromaždenie do Turčianskeho Svätého Martina. Predložil tam memorandový národný program, ktorého bol autorom. Na námety slovenského ľudového folklóru písal básne i prózu, zbieral ľudové povesti, zakladal spolky miernosti, nedelne školy a podobne.

V spise Vlastný životopis Daxner opísal program takto: „Program ten záležal z troch punktov, a to: zrušenie väzňov urbárálnych a oslobodenie ľudu od jurisdikcie panskej, usporiadanie župného zhromaždenia na základe reprezentácie ľudu tak, aby každá obec ako pravá mravná jednota v živote štátnom skrze istý počet zástupcov v zhromaždení stoličnom bola zastúpená, povýšenie reči ľudu za reč úradnú v stoliči. Na program tento už značne podpisov bolo zhromaždených, keď roku 1848 v dňoch marcových neočakávane a improvizovane zjavili sa zákony z roku 1848, čím rečená už petícia stala sa zbytočnou.“

Memorandum slovenského národa v štyroch bodoch obsahovalo ustanovenia zásadného významu: uznanie Slovákov za svojbytný politický národ v rámci Uhorska, vytvorenie Hornouhorskeho slovenského okolia alebo Slovenského okolia, ktoré by spravovali Slováci prostredníctvom svojich volených zástupcov, bola v ňom jazyková požiadavka, aby sa v úradoch, na súdoch a v školách ako úradný jazyk používala slovenčina, požiadavka na založenie Matice slovenskej, ale aj menej závažné ustanovenia.

V záverečnom bode Memoranda slovenského národa je vyhlásenie, že v snahe o občianske práva Slovákov chce slovenský národ stáť po boku všetkých ostatných uhorských národov. Toto vystihuje jeho záverečné heslo: „Jedna, slobodná, konštitucionálna vlasť a v nej sloboda, rovnosť a braterstvo národov!“

Memorandum slovenského národa sa od Žiadostí slovenského národa odlišuje v tom, že požiadavky Žiadostí slovenského národa sa prezentovali skôr v politickej rovine (uznanie Slovákov za osobitný národ). Ide však ďalej v tom, že vnieslo požiadavku Hornouhorskeho slovenského okolia. Išlo o posun od politických k štátno-právnym požiadavkám.

(ib)

Slávna spisovateľka a svetobežníčka sa liečila a písala na Slovensku aj o Slovensku

Uhorská koruna grófký Bagrejevovej-Speranskovej

Jana JUDINYOVÁ – Foto: archív autorky

Slovensko so svojimi krásami a nevšedným prírodným a ľudským potenciálom bolo a je inšpiračným zdrojom mnohým tvorivým ľuďom. Pre viacerých sa stalo aj útočiskom na ich životných cestách. K takýmto osobnostiam patrí aj ruská cestovateľka a spisovateľka šľachtická Jelizaveta Michajlovna FROLOVÁ-BAGREJEVOVÁ, rodená SPERANSKAJA (1799 Petrohrad, Rusko – 1857 Viedeň, Rakúsko).

Ako autorka nadobudla vo svojej dobe slušné renomé. Jej diela vychádzali najmä vo francúzštine a nemčine a západný svet ju poznal pod autorským menom Bagréeff-Speranski. Na území dnešného Slovenska bola v rokoch 1852 až 1856. Liečila sa v kúpeľoch Sliač, ale zdržiavala sa aj v okolí Banskej Bystrice a v dnešnom Hronseku. Jeseň 1856 strávila v Brodzanoch u svojej priateľky barónky Alexandriny Nikolajevny von Friesenhofovej, švagriny veľkého ruského básnika A. S. Puškina. Počas pobytu na Slovensku Bagrejevová napísala podstatnú časť svojich diel, pričom Sliač a Banská Bystrica sa priamo premietli do jej novely Uhorská koruna (Die Krone von Ungarn).

■ OBKLOPENÁ LITERATÚROU

Jelizaveta Michajlovna Speranskaja sa narodila 5. septembra 1799 v Petrohrade ako dcéra popredného ruského reformátora Michaila Speranského (1771 – 1839) a Angličanky Elisabeth Stevensovej. Krátko po narodení jej zomrela matka a otec vychovával dcéru sám. Poskytol jej výborné vzdelanie. Samotný Michail Speranskij bol synom chudobného duchovného. Vlastným úsilím a vzdelanosťou sa vypracoval až na cárskeho radcu a tesne pred smrťou ho povýšili do šľachtického stavu (stal sa grófom). Vo svojom dome v Petrohrade na Nevskom prospekte číslo 42 Speranskij zostavil celý zákonník vtedajšieho ruského impéria a podieľal sa na založení vysokej právnickej školy. V tomto dome sústreďoval aj najvýznamnejších ľudí vtedajšej ruskej spoločnosti, chodieval sem aj A. S. Puškin (1799 – 1837). Jelizaveta ho tu spoznala, boli rovesníci, ba povrávalo sa, že bola nim očarená jednak ako básnikom a tiež ako mužom. V Petrohrade sa stýkala aj s Puškinovou rodinou, a teda dobre poznala i manželku a švagrinu básnika Alexandru, ktorá sa neskôr vydala za baróna Gustava von Friesenhofa. Na žiadosť otca sa neskôr Jelizaveta vydala za gubernátora Alexandra Alexandroviča Frolova-Bagrejeva (1783 – 1845). Manželstvo nepatrilo práve k najšťastnejším, narodili sa v ňom dve deti.

■ NA CESTÁCH

Po smrti otca sa zbavuje manželských obŕučí a začína cestovať po Európe. Motivujú ju na to aj zdarovotné dôvody; po roku 1842 ju správa mladý viedenský lekár Dr. Georg Preyss (1810 – 1884), priateľ a lekár aj Friesenhofovcov. Po prechodných pobytoch na svojich majetkoch na Ukrajine žije Bagrejevová-Speranskaja približne od roka 1850 vo Viedni. Tu, podobne ako kedysi v otcovom dome v Petrohrade, si zriaduje literárny salón, ktorý navštevovali popredné osobnosti Viedne, medzi nimi aj známi rakúski dramatici Franz Grillparzer a Eduard von Bauernfeld, nemecká poetka Betti Paoli či Joséphine Wertheimsteinová.

Už počas pobytov v Rusku a na Ukrajine písala Speranskaja najmä rozprávky a bájky pre deti, jej literárna činnosť sa naplno rozvinula až v exile. Námety čerpala z ciest, z ruských dejín a priamo počas pobytov najmä na Slovensku. K jej najznámejším dielam, takmer všetky napísala u nás, patria: Noc na Golgote (La Nuit au Golgotha, 1852), Uhorská koruna (La Couronne de Hongrie, 1852), Prvý Romanovec (Le Premier Romanoff, 1856), Ruskí pútnici v Jeruzaleme (Pélerins russes à Jerusalem, 1857), Kozácky cár (Un Tsar des Cosaques, 1855), Úvahy o posledných hodinách

Ruská šľachtická spisovateľka Jelizaveta Michajlovna SPERANSKAJA

cára Mikuláša (Méditation sur les dernières heures de l'empereur Nicolas, 1855).

■ SLOVENSKÉ INŠPIRÁCIE

Na pozvanie spriaznených šľachticov sa spisovateľka v roku 1852 zdržiavala na panstve neďaleko Banskej Bystrice (pravdepodobne u grófa Esterháziho) a vzápätí pobudla v Hronseku. Jeseň 1856

Kúpele Sliač v čase, keď ich navštevovala ruská spisovateľka a šľachtická grófka Jelizaveta Michajlovna Frolová-Bagrejevová, rodená Speranskaja.

strávila v rodine baróna Friesenhofa v Brodzanoch. Tu pracovala na tragédii Prvý Romanovec. Ba čo viac, keď sa v apríli 1854 barónovi Gustavovi a manželke Alexandre Nikolajevne, sestre manželky A. S. Puškina, narodila dcéra Natália, grófka Bagrejevová sa stala krstnou matkou dieťaťa. Natália von Friesenhofová krstili v apríli 1854 v kaplnke ruského veľvyslanectva vo Viedni. Akt vykonal arcikňaz pri veľvyslanectve Michail Fedorovič Rajevskij, známy podporovateľ emancipačných snáh Slovákov.

Grófka Bagrejevová v tom čase pobudla v kúpeľoch Sliač a slovenské obyvateľstvo ju inšpirovalo k napísaniu novely Uhorská koruna. Aj keď názov napovedá, že v novele pôjde o klasickú históriu zmiznutia a nájdania svätostefanskej koruny, nie je to celkom tak. Dej tejto skice zasadila do päťdesiatych rokov 19. storočia v Bystrickej stoliči a začína sa v kúpeľoch Sliač. Vela z novely vychádza z autorkinho pozorovania pomerov a krajiny. Skicu otvára opis prírodných krás a surovínového bohatstva malebnej bystrickej stoličky. Hneď nato sa (kriticky) venuje Slovákom ako majoritnému obyvateľstvu.

■ UHORSKÁ KORUNA

V novele sa zmieňuje, že Slováci, síce „porazení a zatlačení Maďarmi, si v Bystrickej stoliči zachovali svoj jazyk a zvyky, no aj vďaka chýb, tiež niektoré dobré vlastnosti slovanskej rasy, pričom patria k jej najmenej inteligentnej odnoži. Zdá sa, že ich neobyčajný kraj pochádza z veľmi dávnych čias...“ Podrobne sa venuje opisu odevu mužov aj žien: muži v lete nosia biele široké nohavice,

podobné odevu Albáncov, na holom páse majú široký opasok z čiernej kože, na ktorom sú početné vrecká. Kedysi v nich vraj uchovávali zbrane, teraz – fajku, predmety každodennej potreby a nástroje. Košela so širokými rukávmi im siaha len po opasok. Muži majú dlhé husté vlasy a veľmi dbajú na ich vzhľad. Tí najmärnivejší si vo všedné dni zapletajú vlasy do vrkočov, aby si ich v nedeľu a v sviatočné dni rozpletli, pričom týmto postupom vlasy nadobúdajú väčší objem. Mužský odev doplnia obrovský čierny klobúk z filcu so širokými a nahor vyhrnutými okrajmi. Klobúk a opasok sú neodmys-

Slovenskí vidiečania na dobovej rytine

litelnou výbavou mužov, v útľom detstve predstavujú vraj ich jediný odev. V zime nosia úzke nohavice z plátna, podobne ako Maďari. Cez plecia majú prehodený kabát typu dolománu, zdobený pestrými šnúrkami. Na nohách nastoknuté sandále (krpce) s remenami. Slovenky sa odievajú do košiel so širokými rukávmi, ktoré sú na pleciah často umelecky vyšíte červenou niťou...

Podľa autorky sú Slováci veľmi pekní, už v mladosti sa vyznačujú ohybnými obľými formami, ktoré nie sú bez pôvabu. Slovenky oplývajú zriedkavou krásou. Na hlave nosia šatky vo forme akési kapucne, často z nej vykúka svieža veselá tvár s milými živými hnedými očami a usmievavé červené ústa, ktoré krásli rad perlovo bielych zubov. Zvyčajne chodia bosé, čo dodáva ich kroku istú ľahkosť a istotu. Reč Slovieniek je ťahavá, čo jej dodáva istú mäkkosť a melodickosť v porovnaní s energickým, mužským, trocha tvrdým a málo harmonickým charakterom reči ich podmaniteľov.

Podľa autorkinej skúsenosti väčšia časť pôdy Bystrickej stoličky patrí štátu a veľkostatkárovi grófovi Esterházi. Zvyšnú časť pôdy, okrem okolia slobodných miest, vlastní malí vlastníci. Ich čisto slovanské mená stoja v zvláštnom protiklade k ich vystupovaniu – všetci chcú byť považovaní za Maďarov, dokonca írečtých Maďarov. Tento ich obdiv k šťastiu ich podmaniteľov a snaha s nimi splynúť, si zasluhuje pozornosť. V stoliči dominuje protestantské vierovyznanie.

Bagrejevová-Speranskaja sa zmieňuje o závislosti pastorov od

dobrej vôle farníkov, ktorá je menlivá, a tento stav prispieva k nevedomosti ľudu a jeho slabej morálnej výchove. Banská Bystrica bola sídlom biskupa a mala dómsky kostol, no katolícke kostoly boli chudobné a málo navštevované.

■ V KÚPEĽOCH SLIAČ

Spisovateľka sa liečila v kúpeľoch Sliač, preto im venuje veľkú časť textu hneď v prvej kapitole. Píše, že v Európe sotvakde inde vyvierajú jedinečnejšie a liečivejšie minerálne pramene ako tu. Sliačske liečivé pramene sú železité vody s horkastou chuťou a vysokým obsahom oxidu uhličitého. V jej časoch sa využívalo sedem prameňov, z nich tri s teplotou dvadsaťštyri až dvadsaťosem stupňov Celzia sa používali na kúpanie a štyri s vodou teplou sedemnášť až deväťnásť stupňov Celzia na pitné kúry. Bagrejevovej, ktorá sa dovtedy liečila vo viacerých kúpeľoch v Nemecku aj v rakúskej časti monarchie, sa nevelmi videla úroveň vybavenia sliačskych kúpeľov. Kriticky hľadá už na samotnú kúpeľnú halu. Pripodobňuje ju šope veľkosti tanečnej sály s minimálnym luxusom, využívali sa tu v oddelených kadiach tri rôzne pramene. Pri zrkadlísku s najteplejším prameňom sedela žena, ktorá veľkým vejárom rozptyľovala voľný oxid uhličitý, inak by sa kúpajúci zadusili. Zvyšné dva pramene mali obsahovať menej oxidu. Aj kabínky na prezliekanie boli chudobne vybavené. Kúpali sa všetci pospolu – chorí aj zdraví, bez akéhokoľvek lekárskeho dozoru. No o dva roky neskôr to už nebolo tak. V Sliači ako riadny kúpeľný lekár od roka 1854 začal pôsobiť doktor Habermann. Ten si bohaté a účinné sliačske vody nevedel dosť vynachváliť a napísal o kúpeľoch Sliač aj knihu, kde poskytol podrobné zloženie vôd aj charakteristiku jednotlivých pitných a kúpeľných prameňov. Nebol prvý, pred ním sa Sliaču venovalo takmer desať autorov, medzi nimi aj doktor Andreas Zipser. Ten okrem zloženia vôd a indikácie uvádza aj výpovede vyliečených pacientov a svoju knihu o sliačskych kúpeľoch doplnil i opisom možných prístupových trás k Sliaču v rámci Podunajského mocnárstva, ba aj z Poľska, a tiež zaujímavým opisom blízkych miest, najmä Bystrice a Banskej Štiavnice.

Bagrejevovej nebolo po vôli, že v blízkosti skromného zariadenia na liečenie sa dvíhajú nové a pekné domy, ktoré sú však viac vybavené pre zdravých ako pre chorých. Nechýba ani tanečná sála. Najmä tá bola terčom námietok autorky, lebo z nej celé noci zaplavovala široké okolie hudba cigánskej kapely, tancoval sa najmä čardáš, maďarský národný tanec. Za ním nasledovala kvadrila, sem-tam polka a mazúrka, ak sa našli tanečníci, ktorí ju zvládali.

Ruská cestovateľka a spisovateľka Jelizaveta Michajlovna Bagrejevová-Speranskaja prežila najplodnejšie obdobie svojho života na území dnešného Slovenska. Najviac písala po francúzsky a po nemecky, teda v Rusku bola ako spisovateľka menej známa. No vo Francúzsku, kde tiež vychádzali jej diela, známy spisovateľ Prosper Mérimée (1803 – 1870) napísal, že rozprávky Bagrejevovej podnecujú v ňom túžbu žiť v Rusku.

Bagrejevová-Speranskaja pred smrťou venovala všetky rukopisy svojho otca Michaila Speranského verejnej knižnici v Petrohrade. Zomrela v marci 1857 vo Viedni, tu je aj pochovaná na pravoslávnom cintoríne.

Veľkolepý dejinný okamih slovenského národa pred sto rokov Podpis trianonskej mierovej zmluvy

Text a foto: Jozef SCHWARZ

Štvrtého júna 2020 uplynulo sto rokov od podpísania mierovej zmluvy medzi mocnosťami spojenými i združenými a Maďarskom, všeobecne známej pod názvom Trianon. Jej prijatím medzinárodno-právne ukotvili, ako sa vyjadril jeden z mála slovenských účastníkov mierových rokovaní Fedor Houdek, že „Slovensko bude nielen pochoť, ale teritórium“. Pre nás Slovákov a Slovensko je to jedna z najväčších dejinných udalostí. Medzi víťaznými „mocnosťami spojenými i združenými“ sme boli i my! Na dokumente je jednoznačne uvedené Česko-Slovensko. So spojovníkom. (Česko)-Slovensko bolo v tej chvíli mocnosťou!

Ako sme sa „zmocnili“ významu Trianonu v národnom vedomí? A najmä počas existencie samostatnej Slovenskej republiky... Píšeme o tom? Pripomínáme si veľkolepý dejinný okamih slovenského národa pred sto rokov? Stavíme mu, matúškovsky povedané, pomníky v nás? Zapíňame verejný priestor zhmotnenými objektmi národnej pamäti?

Zámerne neporovnávam Slovensko so zahraničím. V prvom rade je to naša pamäť a mala by byť naša hrdosť. V roku 2010 pri deväťdesiatke Trianonu odhalili v Bratisla-

ve-Petržalke na Tyršovom nábreží Pamätník mierových zmlúv. Na najvyššej vtedajšej vládnej úrovni. Pamätník vytvoril akademický sochár Otto Bachorík.

Príliš sa do nášho (slovenského, národného, bratislavského, petržalského) povedomia nevklinil. Osamelo vytŕčal z dunajskej vody v roku 2013. Pri obľúbených letných telekomunikačných plážach na petržalskom brehu Dunaja jeden rok „slúžil“ ako doplnok smetných kontajnerov. Iný rok mu robili bezprostrednú kulisu verejné prenosné toalety. Dokonale splynul

s našou slovenskou ľahostajnosťou. Petržalskí matičiari sa usilujú obrátiť svoju pozornosť i svojho okolia na miestne udalosti, v ktorých sa premieta veľká história. Pevnou súčasťou petržalského matičného roku, okrem oslobodenia, pripojenia Petržalky k ČSR či hrdinstva Janka Bulíka, je každoročná spomienka na trianonskú radosť 4. júna. Kytičkou či stuhou si pripomenieme pre nás významný a pamätný deň. Nebývajú nás davy, ale my sme tam. Dúfam, že pri tohoročnej stovke Trianonu si deň, ktorý znamená najzákladnejší

Pri príležitosti 90. výročia Trianonu odhalili na Tyršovom nábreží v Bratislave-Petržalke pamätník, ktorý vytvoril akademický sochár Otto Bachorík...

kameň stavby našej dnešnej slovenskej suverenity, pripomenú mnohí občania Slovenska. My petržalskí matičiari určite.

Štiavnicu opustil Petöfi bez pozdravu, ale ctiteľov má zrejme požehnane...

Medoústemu poetovi by patrilo viac úcty

Pri prechádzke Banskou Štiavnicou sa turisti zastavia aj pri budove bývalého evanjelického lýcea, v ktorom prednášali alebo sa učili mnohé osobnosti niekdajšieho Uhorska. Pamätné tabule na priečelí upozorňujú na dvoch z nich: na maďarského básnika so slovenskými koreňmi Sándora Petöfiho a na básnika rýdzo slovenského Andreja Sládkoviča. Nedávno, 30. marca, uplynulo dvesto rokov od jeho narodenia. Podobne ako v jeho rodnej Krupine aj v Banskej Štiavnici pripravovali dôstojné spomienky, ktoré však

prekazila pandémia koronavírusu. Pri nedávnej prechádzke tichým Trojičným námestím mi bolo trochu clivo. Petöfiho-Petroviča, aj keď nemal okruhle výročie, si zrejme uctilo viac ľudí ako nášho medoústeho poeta. Aj tento detail naznačuje, že sa z nás vytráca hrdosť na našich predkov, na národ, ktorého sme súčasťou. Myslím si, že to chce venovať viac pozornosti nevťeravej prirodzenej výchove. Mimochodom, Petöfi zo štúdií zutekal. Vraj sa nepohodol s jedným profesorom. Ale spomína sa i to, že rovnako ako Sládkovič dostal

sa aj Petöfi do osidiel lásky, pravda, neopätovanej, platonickkej, a vari práve preto odišiel zo Štiavnice bez pozdravu a dal prednosť kočovnému divadlu a revolučným veršom.

(cky)
Foto: Jozef SLIACKY

Takto sme si v Banskej Štiavnici „uctili“ Sládkovičov dvojstoročnicu (vľavo na stojane) a takto maďarskými trikolórami a venčkami zvýraznili ctiteľia Alexandra Petöfiho fakt, že v tomto banskom meste krátko pobudol na štúdiách a napísal tu tri či štyri básne...

Jána KUTLÍKA staršieho pomenoval Ján KOLLÁR apoštolom Slavónie Tri storočia kutlíkovskej tradície na Dolnej zemi

Text a foto: Zuzana PAVELCOVÁ

V tomto roku si budeme pripomínať sto tridsiate výročie úmrtia Jána II. Kutlíka. Rod Kutlíkovcov je na Dolnej zemi dobre známy najmä vďaka dlhoročným pronárodným snahám, boji o posilnenie národnej identity Slovákov i vďaka kňazskej a učiteľskej práci trvajúcej takmer tri storočia.

Krajanské múzeum Matice slovenskej oddáva vlastní monografiu Dejiny Kutlíkovcov, ktorú zostavil potomok rodu Félix Kutlík III. Uvádza ju slovami: „Môj nebohy otec Felix Kutlík I., bývalý evanjelický farár kulpinský, žiadal, aby v záznamoch o rodine Kutlíkovcov, ktoré on započal robiť, po jeho smrti niektorý člen rodiny pokračoval. Rád plní túto jeho žiadosť, lebo z lásky k svojmu rodu aj sám sa ochotne zaoberám minulosťou svojich praotcov.“

Ján Kutlík st. sa narodil 9. mája 1806 vo Vyšnom Kubíne v remeselníckej rodine mäsiara Jána I. a Kataríny III., rod. Irešovej (pôvodom Polky). Dva roky navštevoval elementárnu školu v Jasenove, rok chodil do školy v Dolnom Kubíne, navštevoval gymnázium v Šajó-Gemerí, neskôr prešiel kvôli výučbe nemčiny do Kežmarku. Jeho učiteľom bol Ján Chalupka, ktorému podľa písomných prameňov možno vdačiť za jeho národné prebudenie. Pre nedo-

statok financií na školné poplatky prestúpil na menšie gymnázium do Banskej Štiavnice, kde sa stretol s evanjelickým farárom a národovcom Jánom Seberinym. V roku 1826 prešiel na kolégium do Prešova, kde dokončil kňazské vzdelanie.

Prvé pracovné miesto získal v Starej Pazove. Tu pôsobil ako kazateľ a učiteľ trinásť rokov (1828 – 1841). Krátko pôsobil v banátskom Svätom Mikuláši (1841 – 1843), neskôr prestúpil do Mokrej pri Arade v Rumunsku a odtiaľ bol povolaný na Pitvaroš (1844). Jeho pôsobenie v Pitvaroši trvalo vyše dve desaťročia. Tu vysluhoval a učil iba v slovenčine, čo mu prinieslo nemalé komplikácie s maďarským obyvateľstvom. Neúnavne podporoval všetky národné snahy, podujatia, angažoval sa literárne a publicisticky. Zaslúžil sa o výstavbu slovenských škôl i nedeľnej slovenskej školy. Na presadzovanie národných úsilí a na angažovanie sa v národných veciach povzbudzoval

Rodiskom Jána KUTLÍKA st. bol síce Dolný Kubín, ale celoživotným pôsobiskom sa mu stala Dolná zem, kde vykonal pre krajanov obrovský kus práce.

a vyzýval mnohých kolegov. Bol obľúbencom Jána Kollára, ktorý ho nazval „apoštol Slavónie“. Nepretržite udržiaval kontakt aj s Ľudovítom Štúrom.

Pod značkou J. K. st. nájdeme jeho články v Orlovi Tatranskom, Národných novinách, Obzore, Pohľadoch, Cirkevných listoch, vo Vedomostiach, Vestníku, v Hlásnikovi... Samostatne vydal Pohrâbník, Pohrabné verše, Nedelné kázne, Oltárnik, Kroniku dejepisnú, Jubileum Palatína Jozefa, Náboženskú čítanku, Markobiotiku.

Bol zakladajúcim členom Matice slovenskej a jej predsedom pre odbor MS na Dolnej zemi. Na jej podporu venoval dvanásť zlatých. Zaslúžil sa o vznik a chod slovenského gymnázia v Revúcej. V Pitvaroši inicioval čitateľský spolok, venoval sa i výchove ľudu najmä v otázkach včelárstva, záhradkárstva i ovocinárstva.

Matice slovenská vo svojom fonde uchováva Dejiny Kutlíkovcov už viac ako celé štvrtstoročie.

MATIČNÉ DEPEŠE

Korkošovi nasledovníci

V SNN takmer pravidelne publikujeme informácie o činnosti slovenských inštitútov v zahraničí. Viac ráz sme upozornili na špecifické formy ich aktivít, ktoré priniesla so sebou pandémia nového koronavírusu. Nielen vo Viedni či v Paríži, ale aj vo Varšave naša agilná zostava pracovníkov SI pod vedením Adriana Kromku nepoľavuje vo svojom poslaní. Prostredníctvom krajanského mesačníka Život, vydávaného v Krakove, pripravili ďalší ročník sochárskeho sympózia pomenovaného po známom sochárovi Ľudvikovi Korkošovi, ktorý sa narodil v roku 1928 v obci Czarna Góra v regióne Malopolska. Mladí poľskí talentovaní tvorcovia plastík v minulých rokoch spracovávali motívy misie sv. Cyrila a sv. Metoda, inšpirovali sa najkrajšími slovenskými rozprávkami, našimi ľudovými piesňami, sedemdesiatym výročím časopisu Život, témou Slovensko — malá veľká krajina a najnovšie slovenskými pamiatkami v zozname UNESCO.

Pamäti a cesty Morica Beňovského

Koncom mája sme si pripomenuli v krátkej črte aj na stránkach SNN výročie tragickej smrti Mórica Beňovského na ostrove Madagaskar. Podľa dostupných zdrojov zahynul 23. mája 1786 pri obrane svojho sídla Maurítania v boji proti presile francúzskych ostrostrelcov, ktorí na základe udaní úradníkov z ostrova Ile de France (Maurícius) prišli zajať alebo zneškodniť svojho domnelého obchodného konkurenta. Pritom bol tento rodom Vrbovčan francúzsky generál a pri budovaní svojej základne na spomínanom ostrove sa usiloval o spoluprácu s Francúzmi. V tomto roku si pripomínáme dvestotridsiate výročie prvého vydania jeho románu Pamäti a cesty, ktorý vyšiel po anglicky a francúzsky v roku 1790 v Londýne a stal sa hneď svetovým bestsellerom. Vďaka poľskému básnikovi Júliusovi Slowackému a najmä jeho boju po boku generála Kazimierza Pulaského za nezávislosť Poľska v rámci Barskej konfederácie sa Beňovský stal poľským národným hrdinom, po ktorom sú pomenované ulice vo vyše dvadsiatich poľských mestách. Ako pripomína bulletin Združenia Mórica Beňovského, ktorý možno vďaka Slovenskému inštitútu vo Varšave čítať v elektronickej podobe aj u našich severných susedov, Beňovský je aj symbol slovensko-poľskej vzájomnosti.

Otvorený archív o vojnových udalostiach

Od 21. mája funguje unikátny informačný zdroj — Druhá svetová vojna v archívnych dokumentoch. Zdroj sa nachádza na portáli Prezidentská knižnica B. N. Jelcina Kancelárie prezidenta Ruskej federácie a poskytuje obrovský objem dokumentov vrátane málo známych a nedávno odtajnených. Túto službu sprostredkoval Rosarchiv za účasti archívnej služby MZV, Ministerstva obrany, Federálnej bezpečnostnej služby (FSB) a Služby zahraničnej rozvedky Ruska. Len v prvej časti sprístupnených materiálov, venovaných predhistórii druhej svetovej vojny, sa nachádza tisícdesaťtisíc archívnych dokumentov, fotografií a fragmentov filmových aktualít. Asi polovica z nich je prístupná premiérovu.

Prípravuje Emil SEMANCO

Dom Matice slovenskej v Komárne a DRAMATAK.eu si vás dovoľuje pozvať na premiéru muzikálu ZVER

ZVER – muzikál v dvoch dejstvách, dĺžka trvania: 124 minút, cena: 6 € vstupenky je nutné rezervovať si VOPRED a prevziať minimálne deň pred predstavením dátum: 11. - 14. júna 2020, počet predstavení: 7 O voľnom termíne sa prosím informujte na: 0905 466 107

Na jednom predstavení: max 100 divákov
miesto konania: Dom Matice slovenskej v Komárne
štvrtok 11. júna o 16:01 a 19:47
piatok 12. júna o 16:03 a 19:49
sobota 13. júna o 19:50 (spojené so záznamom predstavenia)
nedeľa 14. júna o 13:36 a 16:37

OČAMI MATIČIARA

Slovenské národné noviny, týždenník. Noviny založené 1. augusta 1845, úctyhodný čas. Pozerám číslo 20/2020 zo 16. mája tak, ako zvyknem pozeráť a čítať každé číslo. Chcem sa zmeniť ako čitateľ, skutočne obyčajný, nie partajný, ale obyčajný člen MS, a povedať svoj názor o týchto novinách...

Slovo o novinách

Zaujal ma už úvodný článok Padlí v druhej svetovej vojne získali Zlatú cenu novizne in memoriam. Veľká vďaka, že sa nezabúda! Rubriku Slovo o Slovensku čítam ako prvú. Sú tam myšlienky, ktoré majú čo aktuálne povedať. V konkrétnom „slove“, ako to bude po skončení pandémie. Čo urobili národné štáty, čo Únia, aká je vízia a najmä uznanie zdravotníkom za sústredenie vôle a pracovitosti. Stránka Názory, to je náplň renomovaných novinárov píšucich z lásky k pravde. Vďaka za túto rubriku, ktorá je v tomto čase veľmi potrebná. Články Slovensko úspešne zvládlo najmä dôležitý začiatok pandémie či Ponaučenia z ohrozenia pandemiou a ďalšie, to je obdiv Slovákom, občanom Slovenska, a zaslúžene. Ukazujú pripravenosť či ťažkopádnosť alebo ľahostajnosť jednotlivých štátov, pretože počty úmrtí sú skutočne značne rozdielne. Disponovanosť autorov vyvíja z rubriky Na margo, kde sa oddeľuje zrno od pliev. Aj článok Srbské parlamentné voľby v dusnej atmosfére čitateľa nabáda na vlastný úsudok. Rubriku Rozhovor týždňa naplnili názory čínskeho veľvyslancu. Konštatuje, že naše dlhoročné tradičné priateľstvo pretrváva, a štát, ktorý zaviedol nekompromisné opatrenia priamo v ohnisku pandémie, značne zabránil jej šíreniu. Zaujímavý je tiež článok o Veľkej vlasteneckej vojne a o sovietskych veliteľoch — je to jasné, aké to bolo... Osobnosti Slovenska sú pre milovníkov slovenskej histórie lahôdkou, pretože sa nezabúda, pretože iná tlač si nespomene. A napokon súčasnosť — rubrika Zo života Matice, reťaz s cieľom spoznávania sa, prezentovanie úspechov, to sú publikované výsledky, aby nezostávali neznáme, aby sa ďalší zaujímali. Je to váženie si tých, ktorí nezostávajú pri slovách, ale myšlienky realizujú.

Otto GÁŤA

vydavatel.sk

SLOVAKIA | ONLINE

.tasr.

Nový dokument Matice slovenskej o Andrejovi SLÁDKOVIČOVI
Poetu stvárnil ochotník Peter Schvantner

Veronika MATUŠKOVÁ – Foto: Michal MOHL

Nový dokument Matice slovenskej o našom „zlatouštom poetovi“ z Krupiny spája v sebe umenie divadla a recitácie s poznatkami literárnych historikov. K popularizácii života a diela významného štúrovca a matičiara prispel aj zaslužilý slovenský umelec Juraj Sarvaš.

Známeho herca, scenáristu, režiséra i recitátora spája s Andrejom Sládkovičom bansko-bystrická miestna časť Radvaň, kde autor najdlhšej ľúbostnej básne sveta Marína pôsobil ako kňaz v miestnom evanjelickom kostole. „Pred týmto chrámom Božím je socha Andreja Braxatorisa-Sládkoviča a ja som mal to šťastie, že v roku 1940 som s mamou išiel na odhalenie tejto majestátnej sochy. Osud mi doprial s ním byť od detstva, pretože som bol krstený v tomto chráme, kde spieval žalmy, modlil sa a kázal Andrej Sládkovič“, prezradil v dokumente svoj osobný vzťah k básnikovi Juraj Sarvaš.

Sládkovičov život, dielo a národné aktivity na prospech Slovákov i založenia Matice slovenskej predstavili matiční odborníci docent Július Lomenčík a docent Pavol Parenička zo Slovenského literárneho ústavu MS. Ako univerzitní pedagógovia sa ho usilovali zaujímavým spôsobom priblížiť najmä študentom. Dvadsaťminútový dokument je obohatený o divadelnú scénu s recitáciou Juraja Sarvaša, v ktorej divadelný ochotník Peter Schvantner z Mladej Matice stvárnil Andreja Sládkoviča ako evanjelického kňaza.

Na tvorbe historického dokumentu pri príležitosti 200. výročia

Dvadsaťminútový historický dokument obohacuje divadelná scéna, v ktorej po pri recitácii Juraja Sarvaša účinkuje divadelný ochotník z Mladej Matice Peter Schvantner ako evanjelický kňaz a básnik Andrej Sládkovič.

narodenia slovenského veľikána svetovej poézie sa podieľali aj ďalšie kultúrne inštitúcie a múzeá, ako aj cirkevné zbory Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku. Matica slovenská má dlhodobu pozitívnu odozvu

na svoje historické dokumenty vo forme krátkych videí, ktoré slúžia aj ako vzdelávacia pomôcka pre školy. V popularizácii slovenských dejín, najmä vo vzťahu k mladej generácii, bude ustanovíť pokračovať.

Hencovský oddiel Gvardija k 75. výročiu oslobodenia našej vlasti

Spomienka na obete vojny v Michalovciach

Miroslav GEŠPER – Foto: HB

Cintorín Červenej armády v Michalovciach patrí medzi najväčšie na Slovensku. Sú tu pochovaní sovietski vojaci, ktorí padli v druhej svetovej vojne na území od dnešnej slovensko-ukrajinskej hranice až po Dargovský priesmyk. Zo sedemnástisíc vojakov má náhrobný kameň s menom iba stodevätidesiat tri obetí...

Vojenský cintorín Červenej armády v Michalovciach patrí na Slovensku k najväčším. Sedemnástisíc padlých červenoarmejcov si tu panychídou utlil členovia Hencovského oddielu Gvardija.

Vojakov najprv pochovávali na provizórnych pohrebiskách, na miestnych cintorínoch a v blízkosti kostolov. Až v priebehu roka 1946 boli exhumovaní a pochovaní práve na cintoríne Červenej armády v Michalovciach. Tohto roku si pripomíname sedemdesiate piate výročie od ukončenia druhej svetovej vojny a oslobodenie spod fašistickej tyranie. Pri tejto príležitosti Hencovský oddiel Gvardija

z MO MS v Hencovciach asistoval pri pietnom akte kladení vencov k pamätníku v tomto memoriálnom komplexe. V súvislosti s opatreniami, ktoré priniesla tohtoročná pandémia, trochu netradične prispeli matičiari k plnohodnotnému zabezpečeniu tejto spomienkovej akcie. Niekoľko desiatok účastníkov, motorkárov zo Slovenska, počas svojej Cesty víťazstva sa prišlo pokloniť a vďaka hrdinom, ktorí

sa obetovali za našu lepšiu budúcnosť aj pri pamätníku v Michalovciach. Na úvod zaznela panychída za padlých, ktorú celebrol dekan Pravoslávnej bohosloveckej fakulty Prešovskej univerzity prof. Ján Šafin. Nechýbali príhovory a spoločný pozdrav pre žijúcich ruských veteránov, ktorý bol nahratý vo videoprodukcii a odoslaný priamo na príslušné miesta v Ruskej federácii.

ČITATEĽSKÁ SÚŤAŽ

V súvislosti so 75. výročím skončenia druhej svetovej vojny sme sa v SNN 20/2020 pýtali, kedy sa skončil tento vojnový požiar v Európe? Správne odpovedali tí, čo napísali, že sa tak stalo podpísaním bezpodmienečnej kapitulácie nacistickými pohlavarmi 8. mája 1945. Spomedzi správnych odpovedí sme vyžrebovali týchto našich čitateľov: Anna Trnková, Trenčín; Mária Kulihová, Ružomberok; Štefan Leskovský, Senkvice.

Oslobodenie prinieslo aj zánik Slovenskej republiky a internovanie (neskôr odsúdenie) jej predstaviteľov. O kapitulácii slovenskej vlády píšeme v tomto čísle. V množstve zamlčovaných i neznámych informácií od historika Petra Mulíka vám určite neušlo, kto bol vtedy predsedom slovenskej vlády a podpísal kapituláciu.

• Napište nám jeho meno aj miesto, kde sa tak stalo?

Svoje odpovede posielajte na adresu a elektronické kontakty redakcie našej administrátorky Ľubici Rišianovej do 15. júna t. r.

(se)

PRIPOMÍNAME SI

8. júna

– pred štyristo dvadsiatimi rokmi vykonal v Prahe slovenský lekár, politik a filozof Ján Jesenius prvú anatomickú pitvu ľudského tela (1600), pitva trvala až do 12. júla, pitvané bolo telo obesena; Jesenius prednášal na Karlovej univerzite v Prahe, neskôr bol aj jej rektorom

– pred sto štyridsiatimi rokmi sa narodil rímskokatolícky kňaz, etnograf, historik a politik Karol Anton Medvecký (1875 – 1937); bol členom SNS, v roku 1918 sa stal tajomníkom Slovenskej národnej rady, je autorom národopisnej publikácie Veľké pole a Píla (1904) či Detva (1905), bol zberateľom ľudových balád, ktoré vydal v zbierke Sto slovenských ľudových balád

9. júna

– pred dvesto piatimi rokmi skončil Viedenský kongres (1815), ktorý znamenal nové politické rozdelenie Európy; konal sa vo Viedni a čiastočne aj v Bratislave, ukončil epochu vojen s napoleonským Francúzskom a viedol k zásadným zmenám európskych hraníc

– pred päťdesiatimi rokmi sa narodil futbalista a tréner Norbert Hrnčár (1970); v sezóne 1998 – 1999 vyhral ako kapitán Slovana Bratislava slovenskú ligu, v slovenskej reprezentácii debutoval v novembri 1998 v zápase proti Poľsku

10. júna

– pred sto päťdesiatimi rokmi sa narodil František Hečko (1905 – 1960), slovenský spisovateľ predstaviteľ smeru socialistický realizmus; pracoval aj ako redaktor časopisov a edícií vychádzajúcich v Matici slovenskej (Matičné čítanie, Praktická knižnica Matice slovenskej a iné) a napokon i ako šéfredaktor Matičného čítania, z jeho próz spomeňme diela Červené víno (1948) či Drevená dedina (1951)

– pred sto rokmi sa narodil botanik Jozef Májovský (1920 – 2012); bol riaditeľom bratislavskej Botanickéj záhrady, neskôr prorektorom Univerzity Komenského

– pred šesťdesiatimi rokmi sa narodila basketbalová legenda Stanislav Kropilák (1955), reprezentant Česko-Slovenska, medailista z majstrovstiev Európy a slovenský basketbalista 20. Storočia; neskôr ho zvolili za poslanca NR SR

11. júna

– pred dvadsiatimi rokmi zomrel archeológ Alojz Habovštiak (1932–2000), významný bádateľ výskumov stredovekej dediny; riaditeľom Slovenského národného múzea bol v rokoch 1977 – 1989

12. júna

– pred sedemdesiatimi rokmi sa narodil politik Jozef Prokeš (1950); v roku 1990 sa stal poslancom SNR, v rokoch 1991 – 1992 bol predsedom Slovenskej národnej strany, v rokoch 1993 – 1994 podpredsedom vlády Slovenska, na prelome tisícročí viedol z pozície primátora krajskú Nitru

Ludovít KUSAL